

Capitis  
Zanalis-  
tus tres  
fonteselli  
cuius.

more, imo cogitatione assequatur? Sane in illo vite et mortis confinio, in illo temporis et eternitatis horizonte jam quasi cæli civis, imo quasi Seraphinus, toto in Christum mentis rapiebatur excessu. Unde et ore et voce Jesum ingeminans, caput, licet a cervice recisum, tres ingentes dedit saltus, quibus totidem miraculo ingenti fontes o terra eiecit, quibus etiamnum Roma fruatur, perennibus utique testibus fontium doctrinae et gratiae, quos vivens in Romam et totum orbem scaturivit et cruciavit. Hinc etiam insolito vultus vocisque ardore, lictores suos militesque ad Christum convertit. Denique e cervice recisa non sanguis, sed lac emanavit, ut non tam eruentatus emori, quam lacteus vivere solitumque doctrinae suae lac fidelibus, etiam moriens porrigere videretur. Vere S. Hieronymus, *ad Euseb. de custod. virg.*: « Pretiosa, inquit, in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Hæc est sola digna retributio cum sanguis sanguine compensatur, et redempti cruore Christi pro Redemptore libenter comibimus. »

*Tertio*, Paulus martyrII fidelibus fuit dux et antesignanus, eoque cæteris Martyribus tanto exemplo preivit, ut Romæ et alibi multa centena fidelium millia cum animose secuta, sanguinem pro Christo fuderint, martyriumque non tantum obierint, sed et ambierint. « Ut tu sine offensione gradiaris, discipuli Domini amictu proprii se corporis exuentes, inter adversa barbarum viam tibi suo stravere martyrio, » ait S. Ambrosius, lib. IX in *Lucan.* Idem S. Ambrosius, lib. VII, *epist.* 4, quæ inter omnes est numero 33, narrat S. Paulum sibi apparuisse et revelasse locum in quo sepulta erant corpora S. Gervasii et Protasii martyrum, discipulorum et assecularum suorum, ac jussisse ut ea eximeret et Ecclesiam eorum nomine fabricaret, in qua honorifice illa reconderet. « Apparuerunt (S. Gervasius et Protasius) mihi, inquit, cum tertia persona, quæ similis esse B. Paulo Apostolo videbatur, cujus me vultum pictura docuerat, in tantum ut ipse mecum, illis tacentibus, loqueretur dicens: Isti sunt qui monitis meis obtemperantes, prædica et divitias respuentes, secuti sunt Domini nostri Jesu Christi vestigia; nihil terrenum, nihil carnale concupiscentes, in media hæc Mediolanensi urbe per decem annos in Dei servitio perdurantes, ad hoc pertingere meruerunt, ut Christi Martyres fierent. Quorum corpora in eo loco invenies, in quo stas et oras. » Porro Paulus moriens animam cælo, famam eternitatis, fideles Ecclesie, corpus et sanguinem cum fide Romæ transmisit et consecravit, factusque non tantum civis, sed et Consul ac Imperator Romanus, ibidem arcem imperii obtinuit, deturbatque demonem et Gentilitatis cultu, Christi crucis vexilla constituit, ut jam Roma Ethnica facta Christiana, Christo non tantum suum, sed et

totius orbis sibi subjecti, caput submittat. Vere Tertullianus, in *Scorpiaco*, cap. xv: « Orientem fidem, ait, Romæ primus Nero cruciavit. Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci-astringitur. Tunc Paulus civitatis Romane consequitur nationalitatem, cum illic martyrII renascitur generositate. » Idem, *De Prescript. adversus hæret.*, cap. xxxvi, Romanam Ecclesiam, celebrans: « Statu felix Ecclesia, inquit, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt. » Vide S. Chrysostomum, hom. 32 in *epist. ad Roman.*, in *Morali*, ubi inter alia ait: « Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulcro, videre pulverem oris illius, per quod locutus est Christus? » Voto potius est non in vita, sed post mortem. Nam corpus S. Chrysostomi Romam translatum, conditum est ad limina Apostolorum Petri et Pauli, ut eorum ostiarius esse videatur: ubi eum quasi Pauli discipulum et devotione veneramus. Porro Chrysostomus, hom. 6 *De Psalt.*, Neronem vocat victum, Paulum vero victorem: « Respuebat, inquit, Cilix pelium sutor, victus, pauper fameque confectus, Romana opulentia regem imperantem omnibus. Quis ergo clarior? qui vincebat in vinculis, an qui superabatur in purpura? qui contemnebatur imperans, an qui jussus nihil curabat jubentis imperium? qui solus cum esset, vicit, an qui innumero vallatus exercitu victus est? Vincit catena diadematum prostravit regem. » Denique Paulus fuit

Quidam quasi in terris obambulans Deus,  
Et sanctus in carne angelus:  
In regeneratione similis futuroi Dei Filio,  
Suaque mensura Deus.

Hæc de effigie Pauli breviter dicta sunt. Nam eandem plenius et copiosius efformat noster P. Thomas Massutius integro opere, quod hoc titulo et argumento adornat.

#### VOTUM AUCTORIS

Ex S. Hilario, lib. I De Trinit.

« Ego hoc vel præcipuum vite meae officium debere me tibi, Pater, omnipotens Deus, conscius sum, ut te omnis sermo meus et sensus loquatur. Neque enim ullum aliud majus premium hic ipse usus mihi a te concessus loquendi potest referre, quam ut prædicando te tibi serviat, teque quod es, Patrem scilicet Unigeniti Dei, aut ignoranti sæculo, aut neganti heretico demonstret. Et in hoc quidem tantum voluntatis meae professio est: cæterum auxilii et misericordie munus orandum est ut extenta fidei nostre confessionisque vela flatu Spiritus tui impleas, nosque in cursum prædicationis imite propellas. » Amen.

## COMMENTARIUS

IN

# ACTA APOSTOLORUM.

## ARGUMENTUM.

Tria hic præmittenda sunt: *primum*, de libri argumento; *secundum*, de fine et scopo; *tertium*, de auctore.

Quoad *primum*: Argumentum liquet ex titulo. Inscrubitur enim hic liber a Græcis, Ἱστορία, a Latinis *Actus*, a Syro *Historia Apostolorum*, quia eorum gesta, non omnia, sed præcipua magisque illustra circa Evangelii promulgationem et propagationem enarrat. Quocirca S. Chrysostomus eum cognominat *Librum dogmatum de Spiritu Sancto*, et *Œcumenius Evangelium Spiritus Sancti* (perinde ac Itali Pentecosten nuncupant *Pascha Spiritus Sancti*: prius enim Pascha est Christi resurgentis); nam uti, inquit, quatuor Evangelistæ scribunt Evangelium Actaque Christi, sic Lucas hic describit Evangelium Actaque Spiritus Sancti, quæ scilicet ipse gessit in Apostolis et per Apostolos. Sicut enim Filius Dei amore nostri e caelis descendens incarnatus est, ut ore proprio nos doceret viam virtutis et salutis, atque arcana Patris abscondita a constitutione mundi; ita post Christum ad nos visibiliter descendere voluit Spiritus Sanctus, et quasi Christi æmulus, quodammodo incarnari in linguis igneis, ut iis imbueret Apostolos primosque fideles. Quia, ut ait S. Gregorius Nazianzenus et ejus interpres Nicetas, *orat.* 44: « Cum filius corpore sensibilis et conspicuo nobiscum consuetudinem habuisset, par erat, ut Spiritus quoque corporaliter appareret; sicut etiam apparuit primum in forma columbae, nunc in forma linguarum ignearum. Et cum Christus ad ea quæ Deo conveniebant, reversus esset, suæque gloriæ restitutus, Spiritum ad nos post Christum descendere oportebat, ut testimonium Christo perhiberet ejusque crepta compleret. Quæ de causa plura et præclariora gessit quam ipse Christus, Christum enim decebat in humilitate carnis et passionis redemptionem nostram peragere: quæ peracta, congruebat ut Spiritus Sanctus eum per miracula, prædicationem Evangelii, conversionem et subjectionem omnium gentium toto orbe celebraret et glorificaret, juxta id quod ait Apostolus, *Philip.* II, 8: « Humiliavit semetipsum factus obediens usque

ad mortem, mortem autem crucis, etc. Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum. » Spiritus Sanctus ergo a Christo Apostolis promissus, et post ejus in cælum ascensum in Pentecoste ad eos missus, quasi alter Christus, non jam mortalis, sed immortalis et gloriosus, eos implevit sapientia, robore, zelo, virtute miraculorum omnique charismate celesti, quibus ipsi quasi panoplia, a capite ad talos armati debellarunt idola, demones, philosophos, oratores, reges et principes, ac triumphantes totum orbem subegerunt Christo. Hoc enim opus fuit non hominum paucorum et rudium, sed Spiritus Sancti. « Conspicies hic, inquit Chrysostomus, Apostolos seu volucres terram marique pereurrentes, ac timidos illos quondam rudisque subito in alios homines esse versos, fastu divitiarum, gloria, ira, concupiscentia, breviter rebus omnibus superiores esse factos; » utique non alla vi, quam Spiritus Sancti eos agentis et impellentis. « Apostoli, ait S. Hilarius in cap. v *Matth.*, vers. 13, sunt rerum cælestium prædicatores et eternitatis velut sutores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferentes. » Ex Actis ergo discimus, quanta sit virtus et sanctitas Christi et christianismi, ac quam apud paucos primæva illa remanserit.

Disputat hic Valla, et alii, an hic liber potius *Actus* vocandus sit, an *Acta*? Sed hoc leviculum de syllabis litigium grammaticis dirimendum relinquamus (1). Romani alique docti indignant *Actus*, quæ vox prope respondet Græco Ἱστορία, uti Valla alique fatentur. Actus hosce esse Scripturam Canonicam, de fide est, uti sensus Ecclesie seculorum omnium et consentiunt hæretici omnes moderni. Historia ergo hæc certissima est,

(1) Quamvis receptus sit, ut *acta* dicantur documenta que in publicis tabulis relata sunt, idem tamen sæpe significant *actus* et *acta*, ut effectus et effecta, eventus et eventa; et Cicero etiam, quidquid quisquam egit, id modo *acta*, modo *actus* vocat.

Acta  
Apostolo-  
rum sunt  
Evange-  
lium Spi-  
ritus  
Sancti.

spiritus  
Sanctus  
post  
Christum  
quasi in-  
carnatus  
linguis  
igneis.



jucundissima, utilissima, augustissima. Narrat enim gesta non tam Apostolorum, qui Ecclesie fore principes, quam ipsiusmet Spiritus Sancti Apostolos.

Argo-  
mentum  
libri est  
infantia  
Ecclesie.

Hoc itaque libro describitur infantia Ecclesie Christiane et primæ Christianorum mores, fervor et sanctitas aspirata a Spiritu Sancto per prædicationem Apostolorum, præsertim S. Pauli, cujus comes individuus et oculatus testis, imo cooperator fuit S. Lucas, quem hujus libri auctorem esse habet inscriptio Græca, Complutenses et omnes consentiunt. Audi S. Hieronymum, lib. *De Script. Eccles.*, in *Luca*: « Aliud quoque editit volumen egregium, quod titulo Ἰσχυρῶς Ἀποστόλων prænotatur, cujus historia usque ad biennium Romæ commemorantis Pauli pertinet, id est, usque ad quartum Neronis annum: ex quo intelligimus in eadem urbe librum esse compositum. » Idem habet inscriptio marmorea, quam vidi Romæ in Ecclesia S. Marie in Via lata, quæ fuit statio S. Pauli et Lucae in primis vinculis. Captus est enim Paulus a Judæis Hierosolymæ, et appellans Cæsarem, a Festo preside missus est Romanam ad Neronem anno secundo ejusdem, ibique mansit per biennium: ubi S. Lucas hanc suam historiam finit, et concludit dicens, cap. ult., vers. ult.: « Mansit autem (Paulus) biennio toto in suo conducto (hospitio); et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, prædicans regnum Dei, et docens quæ sunt de Domino Jesu cum omni fiducia, sine prohibitione. » Hinc sequitur, hunc 27 annorum circiter acta complecti. Tot enim fluxerunt ab ascensione Christi in cælum, quæ contigit anno ejus 34, a qua orditur Lucas, usque ad annum 4 Neronis, ubi fuit, qui incidit in annum Christi 60: ita S. Hieronymus. Quamquam Baronius biennium (puta finem biennii) hoc carceris S. Pauli consignat anno 5 Neronis, qui fuit annus Christi 61, ita ut 28 annorum hic textatur historia, quot pariter libri sunt capita. Unde sequitur, eodem anno Christi 60 vel 61, librum hunc a Luca esse conscriptum, vel perscriptum et finitum.

Hæc sunt præcipue libri partes. Priore, a cap. 1 usque ad decimum, recensetur fundatio fidei et Ecclesie in Judea et Samaria, juxta præceptum Christi, *Actor.* 1, 8. Posteriore, a cap. x usque ad finem enarratur propagatio Evangelii per Syriam, Lycœniam, Pamphyliam, Græciam aliasque gentes opera Apostolorum, præsertim S. Pauli, facta (1). Ubi notat Ireneus, lib. III, cap. xiv, Lucam ea quæ Pauli sunt, quoque ipso præsens viderat, imo cum Paulo gesserat, exacte et seriatim conscribere, cætera obiter perstringere vel transire. Stylus Lucae historicus est, facilis et

(1) Præfacit libri distinctio in tres præcipuas partes, data a D. Glairo, *Introduction aux livres de l'Éccl. et du nouv. Testament*, t. V, pag. 304, quarum prima cap. I-III, secunda cap. VII-III, tertia cap. III-XXVII amplectitur.

planus; quare in eo explicando more meo exactus ero, sed brevis: qui plura cupit veracique eruditionem, legat nostrum Lorinum, quæ memo fusius, nec eruditius commentatus est. Mihi propositum est lectoris quoquoaversum commodis consulere hisque obsequi, ideoque quæ ab aliis fuisse, vel confuse, vel involute et obscure dicta sunt, ea breviter, methodice, aperte et clare dicere complectique contendo; quæ vero ab aliis facta, vel omisa sunt, addo. Sequor enim breviter, methodum, claritatem, integritatem et copiam: an assequar, judicet lector. Deum rogo, ut quod minus ego, ipse plenius assequatur; utque hæc mea vota uni ipsius gloriæ honoræque publico plene planeque serviendi secunde, præset et compleat. Amen.

Præter Commentaria S. Chrysostomi, Oecumenii et aliorum, pulchro carmine Acta Apostolorum vertit et explicuit Arao Dicaonem, tempore Justiniani Imperatoris, sub annum Domini 530.

Quoad *secundum* (1): Finis et fructus hujus libri est, ut in eo aurum primitivæ Ecclesie sæculum intuentes, videamus quantum ab illo desciverimus, omnique studio ad idem redire conemur. Sane cum priscos et primavos Christianorum mores adeo sanctos vitamque admirabilem et actus heroicis intueamur, pudere et genere nos oportet, ac cum Jeremia in *Threnis*, cap. IV, 4, exclamare: « Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum? Egressus est a filia Sion omnis decor ejus. Filii Sion inelyti et amici auro primo quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli? » O domus antiqua, quam dispari domino dominaris! Primi Christiani plerique omnes sanctitate et sapientia erant argentei et aurei, nunc multi cupiditate sunt terrei, imo aerei et ferrei. Unde hæc rerum tanta vicissitudo? Primi illi hoc præmeditatum et in mente fixum gerebant, quod ab eis didicet docuitque S. Ilierion, teste S. Hieronymo in ejus Vita, « præterite figuram hujus mundi, et eam esse veram vitam, quæ vite presentis emeretur incommo. » Audierant a Paulo, I *Corinth.* VII, 29: « Hoc itaque dico fratres: Tempus breve est: reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint; et qui flet, tanquam non fletus; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui emunt, tanquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. Prætere enim

(1) De speciali scopo et consilio Lucae in scribendis *Actis Apostolorum*, multum disputant interpretes. Hinc difficultas oritur quod multa, nec levis momenti, in hoc libro omisa sunt, hæc omittenda certe, si Lucas historiam plenam et accuratam hujus temporis voluisset exarare. Vide de hac re D. Glairo, *ibid.*, pag. 311. Equidem rectè videtur Lucae causa ob causam scripsisse, ut Theophilo suo traderet quæ in summa et brevissima propagatione et fundationem Ecclesie tum apud Judæos, tum apud Gentiles, Petro et Paulo imprimis adhiberantibus.

figura hujus mundi. » Nimirum mundus hic non habet rerum veritatem, sed umbram duntaxat et figuram; ejus opes, pompe et gaudia umbra- tica sunt, ficta et pieta, non vera et solida. Hoc sciebant, hoc ruminabant primi fideles, ideoque terram et terrena spernebant, cælum et celestia ambiebant dicebantque cum S. Hieronymo: « Terra eram, cælum factus sum » per baptismum et Christianismum. Secus jam faciunt multi, qui quasi capæ terre inhiant, ideoque in terrenis oculum vident ut lynceis, in celestibus cæcunt ut noctule. Assertit S. Chrysostomus, in titulum *Psalm.* I: « Prophetas esse velut quosdam pictores virtutis ac militie quæ contra peccata et diabolum decertant. » Ita scilicet Abraham quassi pictor, in seipso suaque vite vivis coloribus pinxit nobis fidem, Isaac obedientiam, Joseph castitatem, Job patientiam, Abel innocentiam, Moyses mansuetudinem, David psalmodiam, Elias zelum: pictores Christi fuerunt Evangelistæ,

Pictor  
Apostolorum  
non Lu-  
ca.

pictor Apostolorum viteque Christiane et Paulina est S. Lucas. Pinxit ipse penicillo imagines Virginis Delparæ, et Verbi incarnati, imo infantis, quas etiamnum Romæ magna veneratione intueamur et colimus: ad longe excellentius in hisce Actis pinxit ideam vite Christiane, perfecte et Apostolice, ut eam posteris omnibus quasi specularet et exemplar quod æmulerentur, proponeret, et ad eam consecandam primorum Christianorum exemplo accendere. Quis enim non accendatur ad contemptum rerum terrenarum, ad amorem cælestium, ad charitatem, ad zelum, ad martyrium, quando legit primos fideles, quasi homines celestes et angelos quosdam terrestres, opes cælesse, ad cælum suspirasse, jugiter orationi et Eucharistie vacasse; carceres, mortes et martyria pro Christi amore non fugisse, sed quæsiisse? Quis non inflammetur ad fortiter lucendum cum carne, mundo et demone, ad generosam suisuarumque passionum et cupiditatum victoriam, ad animarum luorum, ad Christi regnum propagandum, quando classieum Lucae audit? « Repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et ceperunt loqui variis linguis prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis. Multitudinis credentium erat cor unum et anima una: nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Quotidie perdurantes in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione et simplicitate cordis, collaudantes Deum et habentes gratiam ad omnem plebem. Quotquot (non sacerdotes, sed laici et conjugali) possessores agrorum aut domorum erant, vendentes adferbant prætia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuicunque opus erat. Ibant gaudentes a conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Ecce video cælos

apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei; » et plurima talia per singula capita. Quocirca vere et apposite S. Hieronymus ad *Paulinum*: « Acta Apostolorum, inquit, nudam quidem videntur sonare historiam, et nascentis Ecclesie infantiam texere; sed si noverimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cujus laus est in Evangelio, animadvertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam; » præsertim quia passim inculcat Christi nostramque resurrectionem et vitam æternam quæ omnium dolorum est levamen et stimulus ad omnia ardua vel agenda, vel toleranda. Unde S. Augustinus, in *Psalm.* CIX: « Spes, ait, vitæ immortalis est vita vitæ mortalis. » Quapropter vere S. Chrysostomus: « Quod maxime, inquit, agit hic liber, est resurrectionis declaratio: quæ si credita fuerit, et cæteris aperta est via. » Hæc Acta ergo docent, in cruce et morte Christi non fuisse extinctam et sepultam ejus scholam (uti optabant et putabant Judæi) et Ecclesiam, sed potius tunc copiose ejus regnum et gloriam per resurrectionem Christi ejusque fidelium, eamque duraturam in æternum, uti promisit per Prophetas et per angelum, *Luca* I, 32. Igitur Ἰσχυρῶς hæc Ἀποστολῶν docent præxim Evangelii et doctrine Christi: hæc enim in præxim redegerunt et in actus contulerunt Apostoli. Unde merito dolet S. Chrysostomus, argumento in epist. ad *Philimonem*, acta eorum plurima, etiam minutissima interdidisse: « Utinam, inquit, non defuisset, qui Apostolorum nobis historiam diligentissime traderet, non solum quid scripsissent, quidve locuti sint, sed ut sese per omnem vitam haberent, quid et quando comederint, quando sederint, quo ierint, quid diebus singulis gesserint, et in quibus partibus vixerint, quam introirent domum, quæ navigaverint, ubinam applicerent, atque omnia diligenter exponeret, adeo illorum omnia eximia utilitate referata sunt! Si enim cum loca tantum cernimus, ubi sederunt, seu vincti sunt, loca inquam inanima, illic sæpe dirigamus animum virtutesque illorum conspiciamus, et expergiscamur, et promptiores evadamus, multo id profecto magis fiet, si verba illorum et reliqua gesta audire contigisset. Certe de amico quis perlibenter interrogat, ubinam degit? quid fecit? quo procedit? non longe dignus de communibus orbis magistris id fieri deuit (1)? »

(1) « Est utique in ipsa hæc historia demonstratio simplicissima et firmissima veritatis religionis christianæ; nam ex ea discimus hæc religionem non vi et armis, dolo et piti fraudibus, sed unice ope divina et salutarium veritatum, quas complectitur, præstantia et efficacia esse propagatam. Sed aliis etiam ex causis hic liber est utilisissimus. Continentur enim in eo varii sermones Apostolorum, Petri potissimum et Pauli, unde discimus, quoniam partes religionis ab Apostolis pro maxime necessarias habite sint. Vix enim dubitari potest Apostolos Judæis et Paganis, quos ad christianam religionem addu-

Docet  
præcipue  
resurrectio-  
nem.



Quoad *tertium*. Auctor hujus libri est S. Lucas, medicus Antiochenus, inter omnes Evangelistas linguae graecae eruditissimus, ait S. Hieronymus, *epist.* 143 ad Damasum, qui patrio idiomate, puta Graeco eleganter primo *Evangelium*, deinde *Acta* conscripsit, perinde ac civis ejus et assecla S. Joannes Antiochenus graeco concionatus est et scripsit; qui ab eminenti Graecae linguae eloquentia *Chrysostomus*, id est *os aureum*, est cognominatus. Antiochia enim, utpote a Graecis, puta ab Antiochis, Alexandri Magni successoribus condita et gubernata, eorum idioma Graecum suscepit, esto et proprium haberet, puta *Syrum*, utpote Syriae metropolis (1).

Queres, qualis fuit S. Lucas? Respondeo: *Primo*, fuit Evangelista, scripsit enim *Evangelium*, in quo praeter ceteris documenta Christi ad mores et perfectionem spectantia enarrat. Fuit ergo Cherubinus, uti mox ostendamus, scilicet unus e quatuor Cherubim quos vidit Ezechiel, *cap.* 1, et S. Joannes, *Apoc.* IV, 7. Ergo Lucas ex medico corporum factus est medicus animarum.

*Secundo*, fuit virgo aut celebs: nunquam enim uxorem duxit. Ita S. Hieronymus in *Luca*.

*Tertio*, S. Epiphanius, *haeres.* 31; S. Gregorius, *Praefat.* in *Job*, *cap.* 1; Dorotheus, in *Vita S. Lucae*; Mariana et alii censent eum fuisse unum e 72 Christi discipulis: sed contrarium insinuat ipse Lucas initio *Evangelii*, ubi ait se id scribere non ex visu, sed ex auditu. Fuit ergo ipse non Christi, sed Apostolorum, puta S. Pauli discipulus. Ita *Tremis*, *lib.* 1, *cap.* 11; *Tertullianus*, *lib.* IV *Contra Marcionem*, *cap.* 11; *Theodoretus*, in *Praefat.* *Vit. SS. Patrum*; S. Hieronymus, in *cap.* LXV *Isaia*; *Baronius* et alii: licet Mariana ad id respondeat, cere vellent, eas doctrinas ab initio tradidisse, quae maxime necessarie esse viderentur. Discimus etiam ex his *Actis* methodum qua usi sunt Apostoli in tradenda religione, temporibus et locis et personis plane accommodatam. Sic e. c. Judaeos ex libris veteris Testamenti edocebant Jesum Nazarenum esse verum Messiam; in instituentis autem Paganis omnem institutionem a naturali religione petebant, atque id agebant, ut eos primum ad agnitionem unius veri Dei, deinde etiam ad cognitionem Jesu Christi et aliarum doctrinarum perducerent. Discimus denique ex hoc libro disciplinam Apostolorum, ex qua magna eleret indulgentia et humanitas, dum Judaeis multa indulgebant, adeoque observationem quorundam rituum Mosaicae legis permittebant, ne eos alienos redderent a religione christiana; erga Paganos autem ea utebantur moderatione, ut Mosaicae legis jugum non imponerent. » Haec *Rosenmullerus*, *Scholium in Acta Apost.*

(1) *Lucam* fuisse commentarium de Actis Apostolorum auctorem, non tantum libri initium docet, sed ipsa quoque scriptoris oratio, cum dictione qua in *Evangelio* *Lucae* deprehenditur, ita conspiciat, ut facile intelligatur utrumque librum ab uno eodemque auctore esse profectum. Igitur de *Actorum* authenticitate a quibusdam, imprimis a *de Velle*, eo tantum sensu dubitatum est, quod, juxta Rationalistas, quaedam facta vel dicta e spiriis fantibus *Luca* hausisset: quae confutatas videas apud *Oshausen*, *Biblischer Commentar über sämtliche Schriften des N. T.* Band I, S. 566; et optime apud *Glaire*, *ibid.*, p. 316.

*Lucam* non omnia Christi acta vidisse, sed partem vidisse, quaedam autem vidisse. Unde S. Gregorius, loco jam citato, censet *Lucam* fuisse comitem *Cleophae*, et utriusque Christum se revelasse in Emmaus per fractionem panis, *Luca* xxiv, 23 et seq.

*Quarto*, Apostolus, tum quia apostolatus Pauli, laborum et periculorum fuit comes et cooperator, idque ex suffragiis et electione Ecclesiarum, uti asserere videtur Apostolus, II *Cor.* -u, 19; unde liquet eum Spiritu Dei praeter ceteris plenum et exitum fuisse: idem « patet ex miraculis quae nunc per illum fiunt, » ait S. Chrysostomus; tum quia, postquam Roma discessit, ait *Oecumenius*, proemio in *Lucam*, in Orientem esse reversus, rursumque Libyam petiit, et Thebanos Christiana religione instituit, et, ut ait Epiphanius, *haeres.* 31, praedicavit primum in Dalmatia ac Gallia, et in Italia ac Macedonia. Multos ergo labores, aerumnas, persecutiones in hoc suo apostolatu pro Christo sustinuit usque ad annum aetatis 84, teste S. Hieronymo. Quocirca hoc et elegium dicit Ecclesia: « Qui crucis mortificationem jugiter in suo corpore, pro tui nominis honore portavit. » Ideo apposite inter quatuor animalia Cherubica, *Ezech.* 1, 10, et *Apoc.* IV, 7, sicut aquila assignatur S. Joanni, homo S. Matthaeo, leo S. Marco, ita bos S. Lucae: bos enim laborum est patiens, et assidue in agro heri ad segetem et messem exercetur. Hinc aliqui viri docti censuerunt apposite *Lucam* prisca lingua Latina significare bovem, decepti verbis Plinii dicentis, *lib.* VIII, *cap.* 1: « Elephantes Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, et boves *Luca* appellavit, in *Lucanis* visos anno Urbis ccccxxxii. » Haec enim verba significare videntur bovem ab Italis vocatos esse *luca*: sed longe alius est Plinii sensus, nimirum Italos, qui ante Pyrrhum elephantes non viderant, ob monstrorum magnitudinem, eos vocasse boves *luca*, id est *Lucanos*, eo quod in *Lucania* in Pyrrhi exercitu primum eis visi sint: bovem enim vocabant maximum animal, quale est elephas, sed cum cognomento *luca*, quia in *Lucania* primum visus. Ita *Varro*, *lib.* VI *De Lingua Latina*, diserte asserit bovem *lucaem* vocari elephantem, non tam a *Lucania*, ut vult Plinius, quam, inquit, « quod longe relucebant propter inauratos regioes clypeos, quibus eorum tum ornatu erant turres. » S. Lucas ergo est bos luens: bos, quia victima laboris, mortificationis et martyrii; luens, per doctrinam et *Evangelium*. Idem est *bos luca*, puta elephas, quia sicut elephas inter animalia est sapientissimus et proxime ad hominis rationem accedit, ita et S. Lucas sapientia excellit, ac praeter ceteris evangelistis sapientiam Verbi incarnati ejusque sapientia dicta, dogmata ac consilia practica, et ad mores conformandos apposite enarrat. Lucas ergo, si Latinum etymon usumque scruteris, est elephas; si Hebraeum, Lucas est doctor, qui scientiam vel historiam a majoribus acceptam posteris tradit, a radice *לוק*

*לוקח*, id est doctrina accepta et tradita: Hebr. enim *לוקח* in Graecum et Latinum S. liquescit, uti ex *Maschiach* fit *Messias*. Si Graecum etymon spectes, Lucas est lotor, scilicet peccatorum, a *לוט*, id est *lavo*, inquit *Paganinus* in *Nominibus Hebraeis*, qui et addit, *Lucas* hebraice idem esse quod *לוקח* *לוט* *לוט* *לוט*, id est *et resurrectio*, scilicet competit ob labores et passiones: aut Lucas idem esse quod *Lucius*, quod Latinum est nomen a luce dictum, quasi lucidus, quod etiam sensit *Origenes* in *Epist.* ad *Rom.*, in fine, et noster *Sanchez* hic. Qui enim a Graecis Lucas *ἀνὸς τῆς* *Lucae*, id est a luce, idem Latinis *Lucius* a luce pariter dici videtur; quia et *Varro*, *lib.* VI, elephantes vocat boves *luca*, id est lucentes. Lucas ergo videtur esse nomen etymon habens Graecum et Latinum, sed terminationem Syram, utpote in Syria. Praeclare S. Augustinus, *lib.* II *De Doct. Christi*, *cap.* XVI, notat nomina progenia, ut « Hebraea, non parvam habere vim atque adjuvatorum ad solvenda enigmata Scripturae, si quis possit ea interpretari. » Nam, ut idem ait e. p. vi, *lib.* *De Genesi* ad *litter.* imperfecto, « nomen appellatur quasi notamen, quod rem notet. » Unde inferi Sanchez *Lucam* fuisse cognatum S. Pauli: fuisse enim ipsum *Lucium*, quem inter cognatos suos numerat *Paulus*, *Rom.* XVI, 21; *Luca* enim debet Latinum nomen *Lucius*, quia ad Romanos scribatur, ideoque forte Pauli comes fuit individuus. *Quinto*, S. *Lucam* martyrio vita functum et laureatum indicat S. Nazianzenus, orat. 1 in *Julianum*, dum ait: « Non victimas pro Christo cassas esse reveritus? non magnos pugiles extimuit; Joannem illum, Petrum, Paulum, Jacobum, Stephanum, *Lucam*, *Andream*, *Theclam*, eos qui et post illos, et ante illos capitis sui periculo veritatem protexerunt: qui cum igni et ferro, et bellis, et tyrannis, et presentibus malis, et denuntiatis, alacri animo, veluti in alienis corporibus, imo quasi corporum expertes dimicaverunt? » *Paulinus Nolanus* his item versibus ipsum nominat Martyrem:

Hic pater Andreas, et magno nomine Lucas  
Martyr, et illustris sanguine Nazarius.

*Rursus* *Gaudenius*, *Episcopus Brixianus*, claruit eodem quo *Ambrosius* saeculo, haec ait: « Horum quatuor habemus in praesenti reliquias: qui regnum Dei et justitiam praedicantes ab incredulis et impiis occisi, Deo semper vivere operationum suarum virtutibus demonstrantur. *Joannes* in *Sebaste Palaeatina*, *Thomas* apud *Indos*, *Andreas* et *Lucas* apud *Patras Achaiae civitatem* consummati referuntur. » Ita ipse, *serm.* in *Dedic. Eccles.*

De eodem haec *Nicephorus*, *lib.* II, *cap.* XLIII, paucis vitam illius complectens: « Lucas Antiochia, quae est in *Calesyria*, ortus, medicus simul et pictor egregius, Thebis ad Paulum venit; atque ibi nuntio patrio errori remisso, ad Christum accessit, pro corporum curatione animarum medicus factus. *Evangelium* suum Paulo praecipiente scripsit, atque itidem *Acta Apostolorum*. Cum Paulo autem Romam cum fuisset, in Graeciam est reversus, plurimosque ibi divinae doctrinae et cognitionis luce illustravit; et tandem a divini verbi contemptoribus ex fructifera oleae arbore suspensus, quod aridi ligni, unde crux fieret, copia non esset, Deo spiritum commendavit, cum octoginta, ut dicitur, annos natum esset. »

Pergit deinde *Nicephorus* narrare miracula ad ejus sepulchrum patrari solita, deque Christi, *Deiparae*, *Petri* et *Pauli* imaginibus ab eo pictis. Eadem de martyrio in olea peracto habet *Glycae*, *lib.* III *Annal.*, additque liquorem medicum ex reliquiis scaturire, eoque indice illas esse reperas. Eadem habet *Gedrenus* in *Compend. Hist.* Denique in *Luca* et per *Lucam* completum est illud *Psalmis*, *Psal.* XVIII, 3: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra verba eorum; » ut merito ei attribuis quod de *Thoma Aquinate* (quem condiscipuli ob jure scientiam vocabant bovem mutum) dixit *Albertus Magnus*: « Bos mutus talem vocem edet, quam audiat totus orbis. » Denique caput S. *Lucae* S. *Gregorius*, cum esset apocripiarius *Constantinopoli*, detulit Romanam, ubi etiamnum in basilica S. *Petri* vultur et colitur.



## CAPUT PRIMUM.

### SYNOPSIS CAPITIS.

*ae cum capitulis partes. Prior enarrat Christi ascensionem in caelum. Posterior, Matthiam per sortem Juda surrogatum in Apostolatu.*

1. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quae coepit Jesus facere et docere, 2. usque in diem, qua praecipiens Apostolis per Spiritum Sanctum, quos elegit, assumptus est: 3. quibus et praebuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis per dies quadraginta apprensus eis, et loquens de regno Dei. 4. Et convalescens, praecipit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum: 5. quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies. 6. Igitur qui convenerant, interrogabant, eum dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? 7. Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate; 8. sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Iudaea et Samaria, et usque ad ultimum terrae. 9. Et cum haec dixisset, videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. 10. Cumque intuerentur in caelum euntem illum, ecce duo viri asiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: 11. Viri Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. 12. Tunc reversi sunt Hierosolymam, a monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, sabbatam habens iter. 13. Et cum introissent in caenaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus et Joannes, Jacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomaeus et Matthaeus, Jacobus Alphaei, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. 14. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, et Maria matre Jesu, et fratribus ejus. 15. In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum, dixit (erat autem turba hominum simul, fere centum viginti): 16. Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam praedixit Spiritus Sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum: 17. qui connumeratus erat in nobis, et sortitus est sortem ministerii hujus. 18. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, et suspensus crepuit medius; et diffusa sunt omnia viscera ejus. 19. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est ager sanguinis. 20. Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta; et non sit qui habitet in ea; et episcopatum ejus accipiat alter. 21. Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit et exivit inter nos Dominus Jesus, 22. incipiens a baptismo Joannis usque in diem qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis. 23. Et statuerunt duos, Joseph qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Matthiam. 24. Et orantes dixerunt: Tu, Domine, qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus unum, 25. accipere locum ministerii hujus, et apostolatus, de quo praevaricatus est Judas, ut abiret in locum suum. 26. Et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim Apostolis.

1. PRIMUM. — Nomen est, non adverbium: Graece enim est *πρῶτον*, id est *priorem*, scilicet *sermonem feci*. Ita S. Chrysostomus, q. d. Scopus meus fuit, et est, scribere historiam Verbi incarnati, puta Christi et christianismi: Christi historiam scripsi in Evangelio, scilicet ejus incarnationem, gesta et mortem per 33 annos vite, nunc ejusdem prosequor gesta post mortem, scilicet christianismi et Ecclesiae institutionem et propagationem usque ad prima vincula Pauli, quae contigerunt viginti octo annis post mortem Christi. Ergo Lucas tam in Evangelio, quam in Actis hisce perexit historiam Christi et Ecclesiae, per primos ejus sexaginta duos annos.

QUIDEM. — Graecum *αὖ*, id est *quidem*, communiter post se requiritur *καί*, id est *autem*, at non semper; subinde enim additur duntaxat ad numerum et pondus narrationis, praesertim in exordio, ut illa alto quasi cothurno incessum ordiatur, uti notant Lexicographi ex Demetrio Phalereo. Utrumque hic facit. Nam et historiae majestatem addit, et implete priorem posteriori necit, ab eaque ad hanc transitum parat et facit, q. d. Priorem quidem sermonem in Evangelio feci de vita Christi; nunc autem posteriorem et subalternum faciam de vita Apostolorum Christi (1).

SERMONEM FECI. — in Evangelio a me scripto. Syrus verit, *librum scripti*; *καί* enim et *verbum* et *sermonem*, et *librum* sive *volumen*, ut verit Vatablus et Gagneus, significat. Sic Cicero, lib. III *Offic.*, *καὶ τὸν λόγον* verit, vocatque *librum Oeconomicum* Xenophontis (2).

Notat S. Chrysostomus, modestiam S. Lucae, quod suum Evangelium non vocet Evangelium, sed sermonem: « Non enim, inquit, dicit: Prius Evangelium quod evangelizavi, sed: Priorem quidem sermonem feci, nimirum Evangelii predicationem magnificentius quiddam esse duens, quam pro ipsius dignitate aut viribus. Et tamen Apostolus eum ornat hoc titulo: Cujus laus est in Evangelio, » in Ecclesia, quae sermonem librumque ejus de Christo indigilat et inscribit « Sane-

tum Jesu Christi Evangelium secundum Lucam. » Ita humiles, qui se suaque depriment, Christus et Ecclesia exallant. Eadem modestia Lucas in hisce Actis, nullam operum suorum opusque, quam insignem S. Paulo praesitit, facit mentionem, sed sua omnia alto silentio premit.

DE OMNIBUS. — praecipuis scilicet mysteriis, vel punctis, quae sufficiunt ad Christo fidem conciliandam et ad ejus doctrinam vitamque explicandam. Nam quae de suscitato Lazaro, de absoluta adultera, de caeco illuminato, de aqua in vinum mutata, etc., S. Joannes in Evangelio enarrat, Lucas tacet et praeterit: quin et Evangelistae omnes simul juncti pauca Christi gesta ditagae conscripserunt, plurima siluerunt: « quae si scribantur per singula, nec ipse mundus capere posset eos qui scribendi essent libros, » ait S. Joannes in *Evang.*, cap. xxi, 25.

O THEOPHILE. — Primo, S. Salvianus, epist. ad *Theophilum*, *Theophilum* verit *Dei amorem*, quasi Lucas hunc librum scripserit et dedicavit amori Dei, qui eum impulit ad scribendum, ut eundem mentibus legentium imprimeret. « Sic Timotheus, inquit, idem est quod honor Dei. Itaque cum legis Timotheum ad Ecclesiam scripsisse, hoc intelligere debes, pro honore Dei ad Ecclesiam scriptum esse, imo potius ipsum honorem Dei scripta misisse: quia recte ipse scriptor esse dicitur, per quem factum est ut scriberetur. » Hoc ingeniosum est, symbolicum et pium, et non litterale, nec genuinum. Theophilus enim et Timotheus nomina concreta sunt, non abstracta, ac proinde non Dei amorem et honorem, sed Dei amantem eumque honorantem significant. Illi ergo, non Deo, Acta haec inscribit dicatque Lucas. Unde

Secundo, melius alii censent Theophilii nomen esse commune ejusvisus fidelis, non proprium alicujus. Ha Origenes et Ambrosius, in cap. I *Evang. S. Lucae*, et Epiphanius, *haeres. 31. Osiop.*, enim Graecis idem est quod *diligens Deum*, ut ait Origenes; vel *dilectus a Deo*, *Deoque gratus*, uti S. Ambrosius, cui recte datur epithetum *αγαπῶν*, id est *potentissimus*. Amor enim facit amantes Deum omnipotentes, tum quia amicum omnia sunt communia; tum quia « fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus emulatio, » *Cant.* viii, 6. Sic Theodoretus historiam religiosam S. Anachoretarum inscribit *Philotheam* (quod inverse idem nomen est quod Theophilus), quia Anachoretae fuerunt Philothei, id est amantes Deum et amati a Deo.

Tertio, Titus Bostrenus, in *Luca I*, censet hunc librum a Luca inscribiti certa persona, sed incertum esse an ea nomine proprio, an vero communi vocata sit Theophilus, id est Dei amator et cultor.

Quarto et genuine, S. Chrysostomus, Theophylactus, Eusebius, Euthymius, Toletus et alii in *Luca I* ac v; S. Augustinus, lib. IV *de consensu Evangel.*, cap. iv, censent Theophilum nomen esse

(1) Vocula *αὖ* eleganter a scriptoribus Graecis ponitur si in libris posterioribus ad libros priores a se scriptos provocat. Prior Lucae liber fuit Evangelium; *Actuum* liber secunda pars totius operis est, quandoquidem Noster historiam evangelicam duobus est complexus voluminibus, quorum utrumque ad eundem scriptis Theophilum, et posterioris *αὖ* prioris facit mentionem. Haec enim historia, quae actus est quam Evangelii pars, eoque non minima. Si quidem illic describitur gratum fragmenti solo conditum; hic describitur eantum, susque paulatim apertis ac profertis opes. Quid ni per Lucam cognovissimus, quibus modis Christus reliquerit terras, ubi, quo loco, quibus modis advenerit promissus ille Spiritus, quibus mitis coepit Ecclesia, quibus rebus plecterit, quibus creverit rationibus, nonne bonam Evangelii partem ignoravissimus?

(2) Apud optimos quoque scriptores Graecos *λογος*, est *historiographus*, e. c. Xenoph. *Cyrop.* viii, 5, 13; Herodot. ii, 143. Et ab Hebraeis *דבר* *de libro* eodemque *historico* auctoritate. ut I *Paralip.* xiii, 23.

Theophi-  
lus quis?  
Resp.  
Primo



proprium, non commune (uti hodie multi nomine proprio vocantur Theophili) eumque fuisse virum eximium et potentem: hoc enim significat epithetum *κράτος*, id est *potentissime* (Noster verit, *optime*), quod ei dat Lucas, *Evang.* cap. I, vers. 3; cum enim presides et prefecti vocabatur *κράτος*, id est *potentissimi vel optime*: ut « optime Felix, *Actor*, xxv, 3; « optime Feste, » *Actor*, xxvi, 25. Quocirca Theophylactus et Euthymius censent hunc Theophilum fuisse senatorem vel principem; Oecumenius, praesidem provincie; Nicephorus, lib. III, cap. xxv, Episcopum sextum Antiochia. Sed epithetum *κράτος* potius praesidem aut principem (huic enim datur) quam Episcopum fuisse significat; nisi dicas ex principe creatum Episcopum, uti S. Ludovico aliquae contigit. Porro dubitat S. Augustinus an hic Theophilus sit idem cum eo cui Evangelium inscripsit S. Lucas. Sed certum videtur esse eundem, idque significat hic Lucas, dum se ei posterorem hunc librum *Actorum* dicere scribit, quia ei priorem Evangelii dicat: Ita S. Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Toletus et alii. Forte hic Theophilus fuit in Antiochenus vir nobilis, quem S. Petrus convertens, ejus domum vertit in ecclesiam, in qua Cathedrali suam Antiochenam collocavit, uti narrat S. Clemens, lib. X *Recog.*, cap. ult.; ideoque forte hic omittit Lucas titulum *κράτος*, id est *optime*, quia cum compellat in initio Evangelii, quod is magistratu jam se abdicasset, et modestam Christiane studio vitam privatam et silentem ageret. Ita censet Baronius cuius conjectura proba est, quod scilicet Lucas Antiochenus videatur ad Theophilum pariter Antiochenum quasi civem suum hanc scripsisse. Denique quod Theophilo scribit Lucas, hoc nobis scriptum cogitemus, praesertim cum omnes simus, vel ambiamus esse Theophili Deique cultores. Addit Theophylactus, in cap. I *Evang. S. Lucae*, Theophilum Lucæ fuisse discipulum et catechumenum.

**COPIT JESUS FACERE ET DOCERE.** — *Jesus* est nomen proprium, non Dei, sed hujus hominis a Filio Dei assumpti, sive Verbi incarnati, sicut meum nomen proprium est Cornelius, alterius Petrus, Paulus, etc. Christus enim vocatus est *Jesus*, id est *Salvator*, quia a Deo destinabatur orbis Redemptor et Salvator, *Matth.* I, 21. Vide acta *Philip.* II, 10. Sensus est, *q. d.* In Evangelio scripti acta Christi, orsus a primis ejus factis et documentis, imo ad ejus infantia, eaque pertexit usque ad ascensum ejus in caelum.

**Moraliter:** Nota hic modum, sapientiam et efficaciam Christi in docendo, scilicet prius fecit, deinde docuit; prius docuit exemplo, deinde verbo. Unde *primo*, nihil docuit, quod prius ipse non fecerit. Idem fecisse S. Basilium docet Nazianzenus, in *orat. funebri ejusdem*, ac S. Malachiam et S. Franciscum docent S. Bernardus et S. Bonaventura in eorum Vita. Principium ergo faciendi, est via et principium docendi, *Secundo*,

plura fecit quam docuit. Nam per annos primos triginta vitae suae fuit in continua actione, docuit vero tribus tantum ultimis annis ejusdem, nimirum voluit Christus docere tanquam potestatem habens, ac « dare voci suae vocem virtutis, ut instrueret ita alios docere, ut etiam te ipsum doceres, » ait S. Bernardus, *serm.* 89 in *Cantic.*, c. 6. *epist.* 101. Aureum et regale est documentum Patrici, in *Panegy. Theodosii Imperatoris*: « Exasperat homines imperata correctio, blandissime jubetur exemplo. » Porro Christum id fecisse, per exempla demonstrat S. Chrysostomus: « Considera, inquit, quo pacto Christus dictis suis per opera fidem conciliavit. Ad mansuetudinem hortatus est dicens: Discite a me quod mitis sum et humilis corde; docuit nos paupertatem, et utrumque factis demonstravit: siquidem Filium hominis, inquit, non habet ubi caput suum reclinet. Rursum, praecipit ut diligere inimicos: exhibuit hoc in cruce deprecans pro crucifigentibus. Dixit: Volenti trahere in jus ut tunica eripiat, permittit ut et pallium auferat: ipse vero non vestimenta tantum, sed sanguinem quoque suum dedit. Idem ut faceret et discipulis praecipit. Unde et Paulus dixit: Sicut habetis formam ex nobis. Nihil enim doctore frigidius: qui verbis dumtaxat philosophatur. Neque enim nos doctores est, sed histrionis et hypocrite. Ideoque Apostoli prius vitae exemplis docebant, deinde verbis: quin potius ne verbis quidem erat opus, cum clamarent opera. » Addit deinde: « Nec aberravit a vero, qui passionem ejus actionem dixerit. Nam patiendū fecit ingens illud et admirandum opus, quo mortem deiecit reliquaque omnia peregit. »

**2. USQUE IN DIEM, QUAE PRAECIPIENS.** Haec est aoristus *ἔταξα*, id est *cum praecipisset*: post praecipionem enim assumptus est: Ita Syrus et alii APOSTOLIS PER SPIRITUM SANCTUM, QUOS ELEGIT, ASSUMPTUS EST, — *per Spiritum Sanctum*, *Per Spiritum Sanctum* quid? Resp. *Primo* habet difficultatem, quo enim refertur? quid significat? *Primo*, Syrus refert ad *quos elegit*, ut sit anastrophe, hoc modo ordinanda: « Praeciptions Apostolis, quos elegit per Spiritum Sanctum; insufflando eis Spiritum Sanctum, dixit: « Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, » *Joannis* xx, 22. Sed haec anastrophe hinc et deorsum est, praesertim quia Romani aliqui codices *per Spiritum Sanctum* per comma dirimunt et sejungunt a *quos elegit*.

*Secundo*, Idacius, lib. III *Contra Varinandum*, refert ad *praedicare*, quod ipse subaudit: « In die, inquit, qua Apostolos elegit per Spiritum Sanctum praedicare Evangelium. » Verum *per praedicare Evangelium* non est in textu, nec apud ullum interpretem.

*Tertio*, S. Chrysostomus refert ad verbum *praecipit*, *q. d.* Christi praepcepta erant sancta et spiritalia, non carnalia et terrena: quia omnia sua praepcepta ex instinctu Spiritus Sancti, quem sibi

habuit semper assistentem et inhabitantem, imo comitem et cooperatorem. Unde ait Christus: « Verba quae locutus sum vobis, spiritus et vita sunt, » id est spiritalia et vitalia sunt ex suggestu Spiritus Sancti manantia, *Joan.* vi, 64.

*Quarto*, alii referunt ad *per assumptus est*, *q. d.* Christus in caelo assumptus est virtute Spiritus Sancti. Sed tunc *causis* interjicitur *per quos elegit*. Hunc sensum soquebatur Nestorius, ex eo contendens Christum non esse Deum, utpote qui aliena ope, puta Spiritus Sancti, indiguisset. Verum Spiritus Sanctus non est alienus, sed intimus et *consubstantialis* Christo qua Deus est.

*Quinto*, genuine et proprie refertur ad *per Apostolos*, ut eorum sit titulus et auctoramentum *per Spiritum Sanctum*, *q. d.* Praeciptions Apostolis, qui a Christo vocati, electi et designati ad apostolatam per instinctum Spiritus Sancti, paulo post ab eodem Spiritu publice in Pentecoste reipsa auctorandi et consecrandi erant Apostoli: intelligitur enim Graecus articulus *τοῖς*, nimirum *q. d.* *ἐπιτάχων τοῖς ἀποστόλοις, τοῖς δὲ τριῶντα ἄνθρωποις*, id est, « praeciptions Apostolis, qui tales futuri erant per Spiritum Sanctum. » Est idiotismus Graecorum, apud quos passim relativum cum verbo substantivo subauditur. Addit hoc Lucas, ut auctoritatem tum Apostolis, tum haec eorum Actis concludit, utpote gestis per Spiritum Sanctum, cuius ipsi fuerunt organa.

Addit *Vatilius*: « Per Spiritum Sanctum, » id est, inquit *de Spiritu Sancto*, ut *per Spiritum Sanctum* partim refertur ad *per Apostolis*, eo sensu quem jam dedi, partim ad *per praeciptions*: itaque plenus erit sensus, *q. d.* Christus Apostolis a se electis, et mox creandis auctorandisque per Spiritum Sanctum, praecipit de eodem Spiritu, scilicet expectandum, ut nimirum Apostoli eum ejusque adventum, et missionem per orbem patienter expectarent, et ad eum quiete et pie se compararent. Ita enim hoc praecipit et haec verba explicat, dum mox subdit, vers. 4: « Praecipit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum: quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies. » Ecco hoc est *per praeciptions* Apostolis per Spiritum Sanctum, » et de Spiritu Sancto: nec enim aliud praecipit Apostolis a Christo in die ascensionis datum legitimus. Idem confirmat Lucas, *Evang.* cap. ult., vers. 49, ubi immediate ante ascensum Christi in caelum praemittit ejus promissum et praecipit: « Ego, inquit, mitto promissum (Spiritum Sanctum) Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadvisque induamini virtute ex alto. » Nam illud praecipit: « Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, » datum est Apostolis non in ascensione, sed antequam in monte Galilaea, ubi Christus post resurrectionem se ex conditio toti

discipulorum costui redivivum ostendit, ut patet *Matth.* xxviii, 16. Hae facit Glossa, quae *per Spiritum Sanctum* » explicat, « propter Spiritum sanctum, » *q. d.* Praecipit Apostolis sedere in Jerusalem propter Spiritum Sanctum, ut scilicet eum ibidem descensurum in Pentecoste reciperent. Accedit et Cajetanus qui per *per Spiritum Sanctum*, » putat undecim Apostolos distinguere et secerni a Juda. Judas enim fuit electus in apostolatam a Christo, sed non auctoratus a Spiritu Sancto: unde eo exiit et periit. Hinc patet Apostolos fuisse creaturas Spiritus Sancti, sicut Cardinales creaturae sunt Pontificis. Spiritus Sanctus enim eis dedit, *primo*, potestatem praedicandi Evangelium ex officio, ut scilicet id faceret quasi legati ipsius, aequae ac Christi; *secundo*, implevit eos spiritu suo, puta mente et lingua ignea, ut ingenti zelo et efficacia praedicarent, percolerent et converterent omnes gentes; *tertio*, dedit eis potestatem patrando miracula, ut eiis quasi sigillo Spiritus Sancti predicationem suam confirmarent et obsignarent; *quarto*, assistit et direxit eos per omnia, ita ut non tam ipsi, quam Spiritus Sanctus per eos loqui et agere videretur, uti promiserat Christus: « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis, » *Matth.* x, 20 (1).

**QUOS ELEGIT.** — Graece *ἐξελέξατο, quos elegerat*, scilicet jam pridem, multo ante, nimirum *Matth.* x, 1 et 2. Hinc Tertullianus, lib. *De Praescr.*, cap. xx, sic legit et intelligit, *quos lateri suo adlegit, q. d.* Quos Christus quasi summus Pontifex, Legatos a latere misit per totum orbem. Hoc est quod ait Paulus, *I Cor.* v, 20: « Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. »

**ASSUMPTUS EST,** — non ab angelis, sed sua virtute et a seipso, puta a sua divinitate, per dotem agilitatis humanitati beate et gloriosae a se inditam. Assumptus est ergo sursum (hoc enim significat Graecum *ἀνὰ* in *ἀνελάθη*), hoc est ascendit in caelum. Sic *ἀνελάθησαν ἰσραὴλ*, significat ad seipsum redire, seipsum colligere ex metu, in locum suum se restituere, idque non externa, sed interna et propria vi et virtute. Fecit hoc Christus annua aetatis agens 34, ubi habet verior et communior Theologorum et Chronologorum sententia. Sed cur tam cito assumptus est? Cur non pluribus annis suam praesentiam terrae et hominibus adeo desideratam et proficuum exhibuit: iuxta id quod

(1) Harum interpretationum prior facillima est, et utpote talis, cum, quocumque modo verba explicentur, transposito quodam admittenda sit, omnino preferenda videtur; secunda omni fundamento caret; tertia obstat, quod, ea admessa, verba inserta *quos elegit* sint plane otiosa; quarta, ut locum verbis adjectis *quos elegit* orationem quoque languidam reddi, obstat insuper quod haec verborum tractio est sane durissima; quinta est intricata nimis et parum hincultae; denique, *δὲ* accipere pro *πρὸς*, et vertere de *propter*, ut *Vatilius* et Glossa, retragat linguas suas.

Quos  
dicit  
Apostolo  
rursus

Cui  
Christo  
tam cito  
assumit



queritur Jeremias, cap. xiv, vers. 8: « Expectatio Israel, quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus? » Respondeo: Varie sunt cause: prima, quia Christus venit maxime, ut sua morte nos redimeret et vitam suam pro nobis offerret. Decebat autem illum offerri cum est florentissima, puta florem etatis, qui est anno 34. Hæc enim hostia fuit nobilissima et dignissima Deo, præsertim quia Adam in eadem etate creatus, illa abusus est ad offensam Dei, quam eadem etate et flore reparare venit Christus.

Secunda, quia 34 annis perfecit opus suæ legationis, puta evangelizavit, fecit miracula, dedit exempla virtutum omnium, obivit totam Judæam evangelizandam: nil restabat amplius. Ipse enim solis Judæis prædicavit, utpote Messias eis promissus; ne si ad Gentes diverteret, Judæi haberent ansam calumniandi, quod non esset Messias eis promissus, sed alius Gentium.

Tertia, quia Christus paucis annis plurimos et perfectissimos omnium virtutum et offitorum suorum edidit actus, adeoque plures quam nos centum, imo mille annis: consummatus ergo in brevi, explevit tempora multa.

Quarta, quia corpori ejus divino debebatur cælum, quasi proprius ejus locus, ubi ipsum angeli avidè expectabant: ergo non decebat illud diutius quam necessitas legationis requireret, in terra relinquere, ubi Judæis erat probrum, Gentibus scandalum: præsertim quia diutina conversatio minuit æstimationem et parit contemptum.

Moraliter, ut doceret nos non desiderare longam vitam, sed anhelare ad cælum, illudque: « Annos virtutibus imple, » et illud Sapient. iv, 8: « Senectus venerabilis non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata. »

3. QUINTUS ET. — Hæc recte nectuntur præcedentibus. Hæc enim explicat Lucas: « assumptus est, modum scilicet et seriem ascensionis Christi ejusque dispositiones prævias, quibus nimirum Apostolis probavit vere se resurrexisse, eorumque animos sensim disposuit, ne ægre ferrent suum discessum abiturque in cælum.

PRÆBUIT SERIUM VIVUM, — *επιζήσαν*, id est « stetit, exhibuit, representavit ex morte redivivum, » scilicet suscitando se, et virtute divinitatis suæ resurgendo, ac resuscitatus sistens se vivum spectandumque exhibens Apostolis: utrumque enim significat *επιζήσαν*. Unde Franciscus Suarez, III *part.*, tom. I, disp. xlv, sect. 2, cum B. Thoma, docet Christum resurrexisse virtute divinitatis, quasi cause primæ et principalis, quæ post mortem toto triduo mansit hypostatice unita tam corpori quam animæ Christi, ac virtute animæ quasi instrumenti, aut potius cause secundæ. Licet enim nostra resurrectio futura sit, non ab anima nostra — sed ministerio Angelorum; tamen

secus fuit in Christo. Decuit enim animam Christum per se resurgere, ne videretur egere ad hoc opus Angelorum. Anima ergo Christi sufficiens erat principium, sicut ad disponendum corpus, ita etiam ad colligendas partes quæ dispersæ erant, imo extra sepulcrum, ut erant sanguis, capilli alique humores in passione sparsim effusi. Hæc enim omnia Christi anima duxit in sepulcrum, faciendo ut penetrarent lapidem illud oblegentem, ac rursus insererentur corpori: quod deinde ipsa ad informationem disposuit et organizavit ad sui unionem, ac disposito quasi socio suarum passionum et instrumento meritorum, rursus sese inseruit illudque animavit, vivificavit, beavit et glorificavit. Porro hæc virtus connaturalis est animæ Christi ratione unionis hypostatice: quia ex unione ad Verbum habet illa anima potestatem permanentem, et per modum habitus ad efficienda hujusmodi miracula. Unde anima Christi hic se habet non ut merum instrumentum, sed instar cause secundæ, quæ in se vim agendi habet: hæc Suarez. Quocirca Christi morientis et resurgentis hieroglyphicum est sol occidens et oriens, cujus pariter symbolum est phoenix, quem avem finxerunt et pinxerunt cum alis expansis, ut iis solis radios adumbrarent. Porro Christo competit ænigma phœnicis apud Sympo-  
sium:

Vita mihi mors est, a prioris sic capere nasci.  
Sed prius est *γεννησθαι*, late quam lucis origo.  
Sic solus manes ipsos mihi dico parere.

IN MULTIS ARGUMENTIS, — per multa argumenta, græcè *επιζήσαν*, id est indicia signaque certa, indubitata et necessaria, ut ex Aristotele docet Quintilianus, lib. V, cap. vii, quibus Christus probavit suam resurrectionem. Talia fuerunt tot Christi apparitiones, manducationes, locutiones, stigmata plagarum, quæ ostendit tanquam voluit a Thoma; miracula, ut, quod clausis januis, eas penetrando, ad discipulos introiret, et subito quem vellet, disparet: quæ omnia simul sumpta sufficienter faciebant credibilem et credendam resurrectionem Christi, adeoque corpus ejus tunc tantum redivivum, sed et beatum, subito et gloriosum demonstrabant, accedentibus præsertim testimoniis Angelorum et sanctæ Scripturæ, ita ut eis non posset subesse deceptio aut fictio. Loquor de demonstratione et evidentiâ morali, non mathematica; ita D. Thomas et Suarez, III *part.*, Quæst. LV, art. 6, ubi docet Christum se redivivum ostendisse per opera triplicis vitæ, scilicet vegetativæ, dum comedit et bibit; sensitivæ, dum ostendebat se videre et audire; intellectivæ, dum loquebatur, et ad Scripturis diserebat.

PER DIES QUADRAGINTA, — non continue, sed per vices et interpolate. Quæres, cur precise tot? Respondeo: Prima causa est, quia hic numerus perfectus, et sacer creberque in Scriptura:

saceratus enim est Jejunio Moysi, Eliæ et Christi, multisque aliis.

Secunda, quia in die 50, puta in Pentecoste, missurus erat e celo Spiritum Sanctum: decebat ergo ut quadragesimo die eo ascenderet, ut cum Spiritu Sancto in celo de descensu ejus ageret eo tempore, quod discipulis, eo absente, per preces et suspiria ad Spiritum Sancti adventum se disponebant.

Tertia, ut quadraginta horarum absentiam in morte totidem dierum præsentia compensaret, ait Glossa. Mortuus enim est Christus hora nona sabbati sextæ, et resurrexit in aurora diei Dominicæ; ergo a morte ejus usque ad resurrectionem intercesserunt horæ 40, quibus anima ejus fuit in inferno; corpus vero jacuit in sepulcro dimittat 36 horis, nam post tres horas a morte sepultus est. Ita habet sensus Ecclesiæ, et docet S. Augustinus, in Dial. ad Orosium, lxxv Quæstionum, Quæst. xxvi.

Quarta, ut antitypus typo responderet, scilicet Christus Deo, Petrus Mosi. Deus enim præsentem se exhibuit Mosi, dum per quadraginta dies egit in Sina legemque ab eo excepit: decuit ergo ut Deus incarnatus, puta Christus, in Sion totidem diebus cum Petro et Apostolis, quasi novis et Evangelicis legislatoribus degeret, eisque legem Evangelicam traderet et explicaret.

Symbolica causa est, quod quadragesimus numerus sit symbolum peregrinationis nostræ in hoc mundo. Unde quadraginta annis peregrinatus sunt filii Israel in deserto, tendentes in terram promissam: ita pariter Christus quadraginta diebus hic quasi peregrinatus est, et iis peractis ascendit in cælum, ut pari modo doceret nos peregrinari tota hac vita, et quasi peregrinos per sæculum pertransire, nec ulli rei create mentem affigere, sed in celo conversari, quo, peracto quadragesario exilii nostri, perventuri sumus. Hinc rursus quadragesimus symbolum est penitentiae, purificationis et jejunii, quo rite consummato, cum Christo perveniemus ad Pascha celeste et ad quinquagesimam jubilei, quasi ad mercedem laboris et continentiae. Unde S. Thomas, III, Quæst. LVII, art. 4, ad 4: « Per quadraginta dies, inquit, tempus presentis sæculi, quo Christus in Ecclesia conversatur, potest intelligi: quia homo constat ex quatuor elementis, et eruditur contra transgressionem Decalogi. »

Moraliter: voluit Christus discipulos sensim abluere et abducere a sua præsentia corporali, ne percellerentur, si subito in cælum ascenderet. Rursus, voluit ostendere Deum quanto ipse liberalior sit in consolationibus, quam penis et desolationibus irrogandis; nam per 40 horis absent e Christi in morte, dedit discipulis quadraginta dies præsentiae ejusdem. Horam ergo afflictionis die consolationis pensavit.

Ubi Christus versatus sit hæc quadraginta diebus, curiosum est quærere et temerarium defi-

nire. Probabiliter suspicantur aliqui cum *εβραίοις* cum Eliæ et Enoch in paradiso, sive illo primigenio, Genes. ii, 8, sive quo simili: tum quia hic locus et societas decebat corpus Christi beatum et gloriosum; tum quia id merebatur Elias, qui ei astiterat et testimonium perhibuerat in transfiguratione: tum quia id quasi jure sue posebat Eliæ et Henoch translatio, remoraque et dilatio beatitudinis, ut quia propter Christum per tot annorum millia vivi remanent in terris, nec ad cælum, sicut ceteri viri sancti omnes, transferuntur, ut contemplerent Deum eoque fruantur, saltem viderent humanitatem Christi redivivam in terris agentem eaque gloriosa fruenter, atque ab ea acciperent legationem qua fungentur, et mandata quæ exequentur in fine mundi, cum redibunt ut Christi fidem contra Antichristum propugnent et pro ea martyres occumbant: ita opinantur S. Justinus Martyr in Questionibus ad Orthodoxos, Quæst. lxxv, lxxvi et lxxxv; Ireneus, lib. V, cap. v; Nicophorus, lib. I *Histor.*, cap. xxxi; S. Bonaventura, in *Meditat.*, cap. xci et xcvi. Favet S. Thomas, in III, *Dist.* xxii, Quæst. III, art. 2, in fine, ubi opinatur animas Patrum qui cum Christo resurrexerunt, fuisse in paradiso terrestri; nam ubi hæc fuerint, ibi fuit et Christus.

LOQUENS DE REGNO DEI. — Regnum Dei proprie est regnum cælorum: ibi enim Deus per gloriam regnat in beatis, qui per potentiam et providentiam regnat in toto orbe. Ad hoc regnum Deus creavit et vocavit homines a mundi exordio; hic enim est hominis finis et beatitudo. Quocirca S. Joannis Baptiste concionis hoc erat thema: « Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum, » *Matth.* iii, 2. Idem deinde thema fuit Christi, *Matth.* iv, 17, et ejus jussu Apostolorum omnium, *Matth.* x, 7. Verum quia hoc regnum Dei sese diffundit, illudque Deus communicat Ecclesiæ, et fidelibus Sanctisque in ea militantibus, hinc et Ecclesia militans vocatur regnum Dei, scilicet spirituale, tum quia in ea regnat Deus per fidem, gratiam cæteraque virtutes; tum quia ipsa est via, pars et inchoatio Ecclesiæ triumphantis, quæ proprie et perfecte est regnum Dei; nam ad eam tendit suosque fideles ducit. Itaque per metonymiam Ecclesia, uti et predicatio evangelica, hincque subinde vocatur « regnum Dei, » ut cum ait Christus: « Pervenit in vos regnum Dei, » id est fides evangelica, per quam Deus in vobis regnat, quoque vos facit membra Ecclesiæ, quæ est regnum Dei, ut jam ad ejus dittonem et regnum pertineatis. Sensus ergo est, q. d. Christus per 40 dies ante suum in cælum ascensum, locutus est Apostolis de regno Dei, tum cælesti, puta de gloria et felicitate æterna in Ecclesia triumphantem; tum terrestri, quod ad cælestem ducit, puta de Ecclesia militante: nimirum docuit Apostolos quomodo Ecclesiam instituire, formare, perficere deberent

Regnum Dei est cælestis.



per predicationem Evangelii in toto orbe; per varios viscoporum, Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum, etc., ordines; per varios populi fidelis gradus et status; per Sacramenta; per humilitatem, patientiam, charitatem ceterasque virtutes. Quocirca Christus hic docuit Apostolos materiam et formas, ritusque singulorum Sacramentorum et Ordinum, quas in Scriptura nusquam expressit; jejuniium quadragesimale, baptismum parvulorum; Eucharistiam non tantum esse sacramentum, sed et sacrificium pro vivis et defunctis quotidie Deo offerendum, aliasque traditiones Apostolicas, quas ab illo acceptas Apostoli Ecclesie et posteris, ac posteris suis successoribus per manus continue per singula secula usque ad nos tradiderunt. Docuit rursum fideles debere continue luctari cum suis concupiscentiis, cum mundo et diabolo, ferre crucem, multa pati, ut ad regnum celorum perveniant: « Regnum enim celorum vim patitur, et violenti rapiunt illud, » *Matth.* xi, 12. Docuit virtutes christianas omnes, quibus quasi vias ad celum tenditur. Docuit instantis ipsis et Ecclesie persecutiones, easque continas, quas mox a Christo passa est Ecclesia per trecentos annos usque ad tempora Constantini Imperatoris, etc.

Moraliter, docuit nos Christus crebro loqui de regno celorum, eoque actiones omnes nostras dirigere, et in omni tribulatione ejus spe constantiam sustentare, ac ad illud aspirare. Hujus enim fide et spe Sancti omnes tot heroica opera parantur, que recenset Apostolus, *Hebr.* xi, toto capite. Nam, ut ait Tertullianus, *lib. De Resurrect.*: « Spes Christianorum est resurrectio mortuorum. »

4. ET CONVERSENS. — Græci codices hic variant. Nonnulli legunt *συνάλλοις*, id est *conversans cum eis in eadem aula et hospitio*; unde et aliqui codices latini pro *conversens*, legunt *conversans*. Verum S. Chrysostomus, Syrus, Theophylactus, Œcumenius et alii passim legunt *συνάλλοις*: quod Tigurina, Erasmus et Pagninus vertunt *congregans eos in idem loci*, a voce *ἀίη*, sive *ἀία*, quæ *convivium* sive *congregationem* significat. Voluit enim Christus abiturus, omnes adesse, ut omnibus extremum vale diceret, utique daret monita, ac coram omnibus ascenderet. Sed melius (I) S. Hieronymus, ad *Hebræam*, Q. VII; S. Chrysostomus, Theophylactus, Œcumenius vertunt *conversens*, ut *συνάλλοις* dicatur a *salis comminatione*. Nam qui invicem convenerunt, de eodem sale et salino participant: *ἀίη*: enim Græcis idem est quod sal Latinis. Sæpe enim Græcam aspirationem Latini in litteram S vertunt, ut *σῆς*, *super*; *ἐς*, *sus*; *ἕρως*, *serpo*; *ἕρως*, *serpyllum*; *βίη*, *syva*. Eodem utraque lectio et versio redit. Nam qui in eodem hospitio degunt, eodem hospitii pane et

(1) Monendum tamen doctis ab hodiernorum peris, quæ *συνάλλοις* verti quam *congregasset*, tum quia hic hujus verbi significatus usitator est, tum quia alter *σῆς* a *sermoni* minus conveniens esse videtur.

sale vescuntur. Hinc Pythagoras, teste Laertio in ejus Vita, censuit salem potissimum in mensa apponendum, quod æquitatis ac justitiæ nos admonet, ut quod et servet theatricus quidquid occupavit, et liquidissimis rebus aqua marique fiat. Rursum, sal symbolum est amicitie, quia corpora condit et diutissime conservat: hinc sal federis nuncupatur, *Levit.* ii, 13. Quare hospitibus ante alios cibos apponi solitum, quo amicitie firmitas ac perpetuitas significetur. Unde nonnulli ominosum habent, si sal in mensam profundi contigerit. Inde adagium: « Non oportet transgredi salem et mensam, » id est, jus amicitie. Sicut enim sal ex multis aquis et fusiilibus in unum quoddam et solidum coit, ita ex diverso convenientes in unum animi coalescunt, fitque illud Platonis (imo S. Lucae), *quæ vox*, inquit Pierius, *Hierog.* lib. XIII, cap. x; quocirca Origenes, in *Matth.* cap. XXVII, agens de Juda proditore: « Neque salis ejusdem, ait, neque mese, neque panis communicati memor fuit. »

Insuper *συνάλλοις*; nota frugalitatem veterum, quod panem non aliud obsonium adderent, quam sal, sicuti potus eis erat aqua. Hinc illud Diogenis, qui, vocatus a Cræte ad hospitium, respondit: « se malle Athenis salem lingere, quam alibi opiparis vesci epulis. » Et illud Horatii:

Cum sale panis  
Latanlem stomachum bene lebet.

Idem alibi Tigellium cantorem ita loquentem inducit:

Sit mihi mensa tripes, et concha salis pari.

Eodem spectat quod Cicero, lib. *De Amicitia*, multos cum eo prius salis modios sumendos præcipit, cum quo amicitiam intrare cogitas. Plinius, lib. XXXI, cap. vii, ex Varrone, sale pulmentarii vice usus veteres, illosque salem cum pane estitasse testatur. Hinc Homerus salem vocat *divinum*, et Plato, *saerosanctum*, de quo vide Plutarchum, in *Sympos.* Decad. 3. Hinc et Apostolos sanxisse, ut Christiani feria quarta et sabbato non nisi pane, sale et aqua vescerentur, scribit Epiphanius, lib. V, tom. I, *hæresi* 73; imo S. Nazianzenus perpetuo se non aliud quam hæc tria sumpsisse, testatur, *Carm.* 9, dum ita canit:

Brevisque voluptas  
Ærumnas multas comites habet. At mihi coram  
Est pans rigidus, mihi grata obsonia præbet  
Sal purum, simplex nulloque instructa labore  
Mensa, dein lauces mihi sobria poscunt fundant.  
Hæc mihi divitiæ summæ, Christusque salutis  
Auctor.

Isidem viditasse Anachoretas et Granobitas præcos, patet ex Vitis Patrum.

Porro, significat Lucas hic, et *Evangel.* xxiv, 48. Christum paulo ante ascensionem comedisset et prandissem cum Apostolis, idque docet S. Hiero-

Christus  
ascensio-  
nis ante  
pascha

onymus, loco jam citato, et S. Augustinus, tract. penult. in *Jovianem*.

Causa fuerunt: *Primo*, « ne ipsum spectrum et phantasma putarent, » ait S. Chrysostomus. *Secundo*, ut abiturus insignis dignationis, amicitie, humilitatis et charitatis (perinde ac fecerat in ultima cenaturus ad mortem) exemplum eis daret, et oculum ad imitandum et redamandum inferret. Quis enim non miretur Christum, non jam mortalem et passibilem, sed immortalem et gloriosum, qui cibo angelorum, imo Dei ipsius vescitur, ad eundem et pauperum Apostolorum mensam, eamque et salinum vile et lutem se demittere, eis assidere, cum eis convivari, eadem esca et sale vesci, quasi socium cum sociis, amicum cum amicis? Ex adverso Lutherus non Apostolicis, sed Apostolicis et fanaticis, ut sui cæcægenii apostem ostenderet, jactabat se cum diabolo modicum salis comedisset. Diaboli ergo fuit conviva, socius, Apostolus. Vide nostrum Serarium, lib. *De Lutheri magistro*. *Tertio*, ut daret typum et quasi præbitionem convivii celestis, juxta illud: « Ecce ego dispono vobis, etc., regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, » *Lucæ* xxii, 29. Unde sal est symbolum æternitatis; æque ac sapientie et discretionis, quam Christo convalescentes Apostoli ab eo participarunt, ut fierent sal terræ. Vide dicta *Levit.* ii, 13.

Ex hoc loco multi colligunt Christum paulo post peractum prandium, quod fieri solet in meridie, plena luce et palam coram omnibus discipulis in celum ascendisse. Ita S. Prosper, *Sentent.* 203, inter sententias ex Augustino collectas, que habentur in fine tom. III. S. Augustinus certo tradit Christum meridie ascendisse. Quocirca in multis locis pie est consuetudo, ab hora meridie usque ad horam primam post meridiem, orationi vacare, in memoriam Dominice Ascensionis, ait Franciscus Suarez, III *part.*, tom. I, disp. ii, sect. 2. Nam statim finito prandio, quod factum est Hierosolymæ in cœnaculo Sionis, eduxit Apostolos in montem Oliveti: in quo itinere, et in congregandis aliis discipulis aliquid temporis insumptum est; mox in monte Oliveti valledicem et benedicens eis ascendit. Causam dat S. Prosper ex S. Augustino, loco jam citato: « Vigor, ait, fidei christianæ tribus temporibus initiatur, vespere, mane et meridie. Vespere enim Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione. Unum ! patientiam occisi, aliud ad vitam resuscit. Tertium perlinet ad gloriam majestatis in Patris dextera considerentis. » Sicut ergo in meridie crucifixus est, sic et merito crucis in meridie ascendit, ut quo tempore se humiliavit ad mortem crucis, eodem et ascendens exaltaretur in celo. Unde sub idem tempus moriens Ven. Beda secutus est Christum Dominum ascendentem in celum. Mortuus est enim V. Beda ipso festo Ascensionis Christi, idque sine morbo,

cum interesset Vesperis, canens: « Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, » anno Domini 731, ætatis 59. Ita auctor Vite ejus, et ex eo Dominus, anno Christi jam dicto.

Quæres, quæ et qualis fuerit hæc Christi comestio in ore et corpore ejus jam glorioso? Dico primo, auctor *De Mirabil. S. Script.*, lib. III, cap. xiv, apud S. Augustinum, censet fuisse comestionem non veram, sed apparentem, qualis fuit Raphaelis, *Tobie* xii, 19, dicentis: « Videbar quidem vobiscum manducare et bibere, sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor. » Comestio enim est actio vitalis, qua scilicet vi animæ cibus ex ore in stomachum et membra que anima informat, vitaliter trajectitur et concoquitur. Raphael autem non informabat corpus assumptum, sed ei tantum assistebat: unde locutio ejus, comestio, perfectio, etc., non erant actiones vitales, id est factæ vitaliter ab anima informante corpus, sed extrinsecus per corpus et in corpore quasi organo exercite. Trajectebat ergo angelus cibum ex ore in stomachum; sed sicut os ejus et stomachus non erat verum et humanum os et stomachus, sic nec vera et humana erat ejus comestio. Verum secus fuit in Christo: Christus enim post resurrectionem verum assumpsit corpus, quod anima vere ut prius informabat, ac proinde sicut vere et vitaliter fuit ejus locutio, visio, auditio, sic et comestio. Vitaliter vi anime trajectebat cibum ex ore in stomachum. Fuit ergo hæc ejus comestio non apparens, sed realis et propria, quia cum adhibuit quasi certum argumentum vite, et consequenter resurrectionis: suæ: ita passim Patres.

Dico secundo, hic autem cibus non fuit a Christo digestus et in corpus ejus conversus, uti videtur Waldensis et Durandus in III, dist. xxii, *Quest.* 1, ad 9; corpus enim gloriosum ali et crescere aut decrescere nequit: est enim impassibile et inalterabile. Nam, ut ait S. Augustinus, *epist.* 49, *Quest.* 1, et ex eo Beda: « Aliter aquam absorbet terra siliens, aliter solis radius candens: illa indigentia, iste potentia. » Unde sequitur, quod hæc comestio non tam sit anime vegetantis, ut pote cujus actiones cessant in corpore glorioso, quam anime sentientis et loco motiva. Est enim quasi applicatio quedam materie, in quam exercere possit virtutem suam facultas nutritiva, si nutrimento egeret, aut ejus esset capax, ut est corpus mortale, non autem immortale, quale erat Christi. Christus ergo virtute sua divina subhibo hunc cibum consumpsit evoluit in aërem aut præcipientem materiam resolvit; vel per cœtem subtilitatis stomachus Christi penetravit cibum, itaque in alium a cibo locum transivit; ac consequenter cibum a se exclusit eumque in locum quem voluit transtulit: ita Suarez, III *part.*, tom. I, disp. xxvii, sect. 5.

Obijcies: ergo non fuit realis et propria Christi

Comestio Christi  
Apostolice  
sacramentum  
nem facta  
vera.

Et ista  
non  
fuit  
apparentis.



hinc fuit  
anima  
mentis,  
non  
vegeta-  
tia.

comestio, qualis est in nobis, qui ex ea vegetamur et nutrimur. Respondeo, nego consequentiam; nam ad rationem vere et propria comestiois requiritur et sufficit, ut per vitalem actionem et organa vitæ (puta, linguam, dentes, maxillas, fauces, &c.) cibis ore sumptis transmittatur in stomachum: quod non est in angelo, si corpus assumat. Nec enim in eo est actio vitæ, sed tantum motio localis per corpus, cui quasi auriga assistit. Verum tamen est in Christo non fuisse tam perfectam comestionem, quam est in nobis. In nobis enim est opus animæ tam vegetantis, quam sentientis; in Christo, sentientis duntaxat. Media ergo fuit hæc Christi comestio inter nostram et angelorum. Nostra enim est actio animæ sentientis et vegetantis, in Christo; sentientis, non vegetantis; in angelo nec vegetantis, nec sentientis, sed loco moventis, sive motum localem circa stomachum et corpus assumptum exercentis.

**PRECEPTI EIUS AB HIERSOLYMIS NE DISCEDERENT.** — Querens, cur Christus Hierosolymis, non alibi miserit Spiritum Sanctum? Respondeo: *Prima* causa fuit, quia in Jerusalem fuit passus; Jerusalem enim elegerat passioni, Bethleem nativitati, ait S. Leo, serm. *De Pass. Domini*, quia gloriam suam abscondere, et ignominiam toti orbi ostendere voluit, ut nos idem facere doceret: passio enim merito missus est Spiritus Sanctus; decebat enim ut ubi Christus passus erat ignominiam, ibi subiret et gloriam. Nam Spiritus Sanctus fuit Christi gloria, eumque in Judæa et toto orbe celebravit, ut nos doceret pati ignominiam, spe certa, quod illam Deus versurus sit in gloriam.

*Secundo*, quia in Jerusalem, puta in monte Oliveti, qui imminet Hierosolymæ, in cælum ascendit. Ibi ergo pariter misit Spiritum Sanctum, ut significaretur ipsum esse qui mitteret, uti prædixerat et promiserat, non alium.

*Tertio*, quia in Jerusalem Christus docuit, instituit Apostolos, fundavit Ecclesiam. Ibidem ergo venit Spiritus Sanctus, ut hæc omnia confirmaret et promoveret.

*Quarta*, ut Spiritus Sanctus significaret se, abolito Judaismo (hujus enim metropolis erat Jerusalem), instituere Christianismum. In Pentecoste enim Apostoli, pleni Spiritu Sancto, ceperunt legem novam promulgare. Hæc autem promulgatio publice fieri debebat in Jerusalem, ut omnes Judæi eam possent audire et cognoscere, indeque discere antiquam esse legem veterem.

*Quinta*, quia Jerusalem erat caput Synagogæ et populi fidelis, uti jam est Roma. Sicut ergo anima magis est vegetique in capite quam in cæteris membris: ita Spiritus Sanctus magis erat et videlicet Hierosolymis (uti jam viget Romæ, dum ducit Pontificem et Cardinales in regimine Ecclesie, dumque fidelibus ibidem tantum fervor-

charitatis opera aspirat),

quam in aliis Judææ urbibus. Adde, in Jerusalem erat Sion et templum, in quo colitur et preses est Spiritus Sanctus.

*Sæta*, quia in Sion regnavit David et Salomon, quorum filius fuit Christus eis promissus. Hic ergo pariter in Sion regnare debuit. In Sion itaque fundavit Ecclesiam, quasi suum regnum. Unde illa a Prophetis vocatur Sion, ut *Isaiæ* II, 3: «De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.» Et cap. *LXI*, vers. 4: «Spiritus Domini super me, etc., ut prædicarem annum placabilem Domino, etc.; ut ponerem iugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere;» et sæpe alibi.

*Tropologicè*: Jerusalem, id est visio pacis, symbolum est animæ justæ, quæ pacem colit cum Deo, secum et cum proximis. Hæc enim sceleris et templum est Spiritus Sancti, juxta illud: «Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion,» *Psal. LXXV*, 3.

*Allegoricè*: Jerusalem typus est Ecclesie, in qua sola est et ostendit se Spiritus Sanctus, juxta illud: «Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.» *Matth. cap. XVIII*, vers. 20. Nemo ergo se separat ab Ecclesia, a sua congregatione, ordine, collegio, si velit recipere et retinere Spiritum Sanctum. Rursum quisque fidelis, Cloricus, Religiosus frequentat templa ætiusque «piblicos, ut litaniis, conationes, collationes, etc.: ibi enim sentit loquentem Spiritum Sanctum ejusque inspirationes et dona percipiet. Quocirca monet Apostolus fideles dicens: «Non deserentes collectionem nostram,» *Hebr. X*, 25.

*Anagogicè*: Sion et Jerusalem terrestris, typus est cælestis, in qua Spiritus Sanctus suas opes et gloriæ dotes effundit in Beatos, qui ejus gratiæ et donorum in terrestri fuere participes, juxta illud *Hebr. XII*, 22: «Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, et millitorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, et judicem omnium Deum, et spiritus iustorum perfectorum, et testamenti novi mediatorum Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte ne recusetis loquentem.»

*SED EXPECTARENT.* — *primo*, ad acendum in eis desiderium Spiritus Sancti; «oportebat enim illos desiderio promissi teneri, atque ita donum accipere,» ait S. Chrysostomus. *Secundo*, oportebat in cælo comparare naturam nostram et perfectam reconciliationem fieri, ac tum venire Spiritum, quo merum purumque gaudium fieret. *Tertio*, quia «noluit Christus discipulos esse Spiritus Sancti adventum tanquam inermes et sicut absque auriga equos prodire in publicum,» ait idem Chrysostomus. Suscubissent enim laboribus, tentationibus, persecutionibus, philosophis, tyrannibus, nisi Spiritus Sanctus eos armasset, et invictos, imo omnium victores, effecisset. Hinc

explicans hoc Christi præceptum Lucas Evangelista, *XXV*, 49: «Vos autem sedete, inquit, in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.» Moraliter: non incogitantibus, torpentibus et dormientibus, sed expectantibus, orantibus et vigilantibus Spiritus Sanctus ejuque dona obveniunt.

*PROMISSIONEM PATRIS.* — Est metonymia: ponitur actus pro objecto, puta promissio pro promisso vel re promissa. Promissio ergo est Spiritus Sanctus promissus, tum a Christo, tum a Patre; modestiæ tamen causa vocat eum promissionem, non suam, sed Patris, sicut et in Evangelio apud S. Joannem, vocat eum donum, non suum, sed Patris; quia scilicet Pater est primus fons et origo SS. Trinitatis. Ab eo enim haurit Filius suam deitatem et consequenter vim spirandi, ut scilicet cum Patre spiret et producat Spiritum Sanctum. Hujus modestiæ testes sunt hi sermones Christi: «Ego rogabo Patrem, et alium Paraclætum dabit vobis,» *Joann. XIV*, 16, *q. d.* Ego fui prior Paraclætus, a Patre ad vos docendos et redimendos missus: docui, redemi vos: peracta ergo mea legatione in cælum redeo: orabo Patrem et impetrabo, ut mei loco alium Paraclætum mittat vobis, puta Spiritum Sanctum qui ea quæ ego docui, illustret et perficiat, juxta illud vers. 26: «Paraclætus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixerò vobis.»

*Nota*: Spiritus Sanctus est donum et dos propria novi Testamenti, puta legis Christianæ et gratiæ Christi: illius enim est pignus et promissum; illo prouide caruit vetus Testamentum, puta lex Mosis, Synagoga et Judæi, utpote duri, terrestres et carnales: si qui vero illum habuerunt, ut Elias, Moses, David, illi filii fuere novi Testamenti potius quam veteris. Hinc illud prædixit et promiserunt Prophete, ut *Ezechiel*, *XXXIV*: «Dabo vobis cor novum, et Spiritum novum ponam in medio vestri, et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et Spiritum meum ponam in medio vestri; et faciam ut in preceptis meis ambuletis.» Et *Jeremias*, capite *XXXI*, vers. 33: «Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum.» *Joel*, II, 28: «Effundam Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri,» de quo cap. II (1).

(1) «Quam audistis (inquit) per os meum.» Subito ab oratione obliqua transit Lucas ad rectam; quare in versione vulgata, perspicuitatis causa, insertum est inquit: est autem hæc loquendi ratio perquam usitata Scripturis sacris pariter atque profanis.

*N. QUIA JOANNES QUIDEM BAPTIZAVIT AQUA —* Ideos quoslibet, imo et Apostolos, antequam a Christo vocarentur, ait S. Chrysostomus, Euthymius et Tertullianus, lib. *De Baptismo*, cap. XII (etsi id negare videatur Beda), præsertim Andream ejusque socios, qui erant discipuli Joannis.

*VOS AUTEM BAPTIZABIMINI SPIRITU SANCTO, —* scilicet in baptismo Christi. Hunc enim opponit baptismo Joannis, inquit S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius, in cap. III *Joannis*, qui consequenter censet Apostolos, Christo moriente, resurgente et ascendente, necdum baptismo Christi baptizatos et per aquam Iustratos fuisse. Accedunt ad hæc sententiam alii qui opinantur baptismum Christi non ante, sed post mortem et resurrectionem ab eo institutum fuisse, *Matth. cap. XXVIII*, vers. 19, cum dixit: «Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.» Ita opinatur Tertullianus, lib. *De Baptismo*, cap. XI; S. Hieronymus, *Dialog. contra Lucifer.* Chrysostomus, hom. 28 in *Joan.*, et obiter S. Thomas, III *part. Quæst. LXXIII*, art. 5, ad 4. Verum jam diu ante institutum fuisse baptismum a Christo patet *Joan. III*, 3, esto promulgatus fuerit post Christi ascensum in Pentecoste, tumque omnes obligare coeperit, ut patet *Act. II*, 38. Ita censent passim Interpretes et Doctores cum D. Thoma, III *part. Quæst. LXVI*, art. 2, ubi tractat ex professo. Unde et Apostolos Christi, æque ac Joannem Baptistam, in aqua baptizasse, utique baptismo non Joannis, sed Christi, ideoque ortam esse contentionem inter discipulos de baptismo Joannis et Christi, legitimus *Joan. IV*, 25. Quocirca S. Evodius, successor S. Petri in cathedra Antiochensi, *epist.* quæ inscribitur *to 306*, in est *Lumen*, asserit Christum suis manibus baptizasse ex mulieribus solam virginem, ex viris solum Petrum: Petrum autem baptizasse Andream, Jacobum et Joannem; et hos tres baptizasse reliquos Apostolos.

Dico ergo ad litteram, baptismum Spiritus Sancti vocari hic effusionem Spiritus Sancti in Pentecoste, qua copiose instat aquæ in Apostolos effusus est, eosque in seipso quasi mersit et absorpsit. Baptismus igitur significat copiam charismatum quam receperunt Apostoli in Pentecoste, adeo ut non tingi, non imbui, sed profundi, repleri et inebriari viderentur. «Ut enim is qui aqua mergitur et baptizatur, undique ab aquis circumdatur, sic et illi a Spiritu baptizati sunt perfecti,» ait Cyrillus, *catechesi* 17. Opponit itaque Christus mysticum suum baptismum effusionis Spiritus Sancti, litterali baptismum Joannis Baptiste, in eo quod ille duntaxat datus sit in aqua, nec contulerit remissionem peccatorum, gratiam aut justitiam, sed ad eam in baptismo Christi recipiendam disposeret, inducendo homines et voce et gestu ad penitentiam et lacrymas, ut docet S. Augustinus, in cap. I *S. Joannis*, tract. 5, et alii passim; Christi vero baptismus

Apostolus  
non a quo  
baptizatus

Baptismus  
Spiritus  
Sancti et  
ignis,  
quis?



mysticus dandus sit in Spiritu Sancto, ostendente se non in aqua frigida, sed in igne ardenti; quia daturus erat in Pentecoste Apostolis eorum ignem et linguas igneas, q. d. Joannes baptizavit in aqua duntaxat, et ego non tantum in aqua, sed et in Spiritu Sancto baptizo. Nam brevi mittam in vos Spiritum Sanctum, qui suo spiritu et sanctitate ita vos opplebit, ac si in eo toti baptizemini et mergemini, ut deinceps vos etiam alios possitis baptizare in aqua et Spiritu Sancto. Ita factum est. Nam Apostolis baptizantibus descendebat Spiritus Sanctus in fideles, non tantum invisibiliter, sed et visibiliter in specie ignis, etc., uti primitus in ipsomet descenderat in Pentecoste: ita S. Chrysostomus, Oecumenius, Beda, Lyranus et alii. Porro, missionem Spiritus Sancti Christus vocat *baptismum*, quia baptismus significat, primo, purgationem peccatorum et affectionem, quam Apostolicis contulit et in dies confort Spiritus Sanctus. Sicut enim aqua in baptismo corpus tangens cor abluat, ut ait S. Augustinus, omneque peccatum ab eo extergit; ita Spiritus Sanctus in Pentecoste cor mentemque Apostolorum ab omni peccato, vilitate et cupiditate terrena abluat et expurgavit.

Secundo, vox *baptismus* significat plenam sanctificationem. Sicut enim baptismus animae a peccatis expurgate inserit fidem, spem, charitatem et sanctitatem; ita Spiritus Sanctus in Pentecoste indidit Apostolis omnem gratiam, virtutem et sanctimoniam, idque in gradu perfecto et heroico.

Tertio, eadem vox significat plenitudinem et abundantiam charismatum. Sicut enim corpus in baptismo aqua circumdatur et obruitur, ita Apostoli Spiritu Sancto ejusque donis quasi circumdati et obruti fuerunt.

Quarto, significat ardorem et zelum. Hic enim eorum baptismus fuit igneus, non aqueus; Spiritus Sanctus enim in specie ignis eis insidens ignivit corda eorum. Hoc est quod ipse S. Joannes Baptista iudeis eum interrogantibus de suo baptismo, respondit: « Ego quidem baptizo vos in aqua in penitentiam, qui autem post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calcemata portare; ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto et igni, » *Matth.* iii, 11.

Hinc Theologi triplicem distinguunt baptismum, fluminis, fluminis et sanguinis. Fluminis, est communis, qui fit per aquam. Sanguinis, est martyrium: hoc enim explat omne peccatum, aequae ac baptismus. Fluminis, est hic Apostolorum, et etiam eorum qui contriti desiderant sacramentum baptismi, sed ob defectum aquae, aut ministri illud suscipere nequeunt. Hi enim justificantur sua contributione cum voto baptismi, quod aspirat eis flamen, id est Spiritus Sanctus. Denique hic baptismus maximum fuit innovati mundi miraculum. Quocirca vere S. Chrysostomus in *Gentiles*, qui negabant Apostolorum miracula:

« Hoc ipsum, inquit, maximum est miraculum; est enim, absque miraculis orbem terrarum accurrete, a duodecim pauperibus et illiteratis hominibus attractum. »

Nov est multos nos dies, — puta decimo abhinc die in Pentecoste, sed noluit Christus ortum diem eius indicare, eutemperes vigilantes, ait S. Chrysostomus, ac sollicitus promissum expectarent, non enim datur, non datur, inquam, gratia, nisi vigilantibus. Annon vides quid dicat Elias discipulo? Si videris me cum abripiar, sic erit tibi, hoc est, conginget tibi quod postulas, » puta Spiritus meus duplex, *IV Reg.* ii. « Sic et Paulo non statim data est gratia, sed triduum interessit, quo fuit caecus, atque interim metu purgatur ac preparatur. » Nam sicut qui purpuram tingunt, prius aliis quibusdam coloribus preparant id quod tincturam accipiet, ne flos dilutus et evanidus fiat: sic et hic prius animi sollicitudinem Deus preparat, ac deinde infundit gratiam. Eandem ob causam nec Spiritum illico misit, sed in die quinquagesimo. —

6. IGITUR QUI CONVENERANT, — non soli Apostoli, sed et alii discipuli, coram quibus Christus ascendit. « Simul coeunt, ait S. Chrysostomus, ut pudore quodam ac reverentia multitudinis, quod scire desiderant, extorqueant. » Vox *igitur* innuit quod Apostoli putarint Christum quasi Messiam, jam post resurrectionem suam restitutum regnum Israel jampridem collapsum, ideoque missurum Spiritum Sanctum, ut id restituit, hancque esse promissionem Patris per Prophetas. Amos enim, cap. ix, 11, sic vaticinatur: « In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, et reaedificabo aperturas murorum ejus, » etc. Et Osee, cap. xiv, 6: « Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium, et erumpet radix ejus ut Libani. » Et Joel, cap. ii, 20: « Judea in aeternum habitabitur, et Jerusalem in generationem et generationem, » etc. « Et Dominus commorabitur in Sion, » Et Abdias, vers. 17: « In monte Sion erit salvatio, et erit sanctus; et possidebit domus Jacob eos qui se possederant. » Denique Gabriel Archangelus, nuntians Christi ortum Virgini Deiparae: « Dabit, inquit, illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, » *Luc.* i, 32.

Si (id est *an, nam*, ut vertit Pagninus, Tigurina et alii) in tempore hoc (tuae resurrectionis, glorie et triumphus) RESTITUTUS (Graece ἀποκαταστάς, id est restitutus in praesenti) REGNUM ISRAEL. — Graece τὸ Ἰσραὴλ, id est *Israeli*, q. d. Israel jam perdidit regnum, imo illud translatum est in Herodem Idumaeum et alienigenam. Scimus ex prophetis, praesertim Jacobi, *Gen.* xxix, 10, translato jam sceptro propediem messiam venturum, ut illud Israel restituit: ergone id modo praestabit? Scimus enim et credimus te esse Messiam, id est novum verumque Davidem Israelis. Errant in eo, quod putant regnum Messiae fore tempo-

rale, quale fuit Davidis et Salomonis, non spirituale. Sed hic communis Iudeorum (uti jam est omnium) aevi illius fuit error. Unde Joannes et Jacobus petierunt dextram et sinistram in regno Christi, *Matth.* xx, 20; et duo discipuli euntes in Emmaus: « Sperabamus, inquit, quod ipse redempturus esset Israel, » *Luc.* xxiv, 21. Quocirca Christus ad questionem eorum directam non dat solutionem, quia ejus adhuc erant incapaces, sed retundens eorum curiositatem, indirecte et tacite eandem solvit, nimirum venturum Spiritum Sanctum, ut intrepide Christi regnum spirituale per fidem, in Judea et Samaria totoque orbe propagent. Spiritus enim Israel est populus fidelis et Christianus, ad quem carnalis Israel aggregabitur in fine mundi, quando regnum hoc evadet gloriosum omnesque Sanctos in anima et corpore beabit in aeternum.

7. NON EST VESTRUM NOSSE TEMPORA, — successiones, decreta et eventa temporum.

VEL MOMENTA. — Graece *καιρός*, id est *opportunitas temporum*; ita Pagninus et alii; Tigurina, *articulos temporum*; Vatablus, *opportunitates*, scilicet rei gerendae. Noster docte eas vocat *veritque momenta*, quia momentum hic non significat instans, sed pondus et inclinationem temporis. Sic Cicero, lib. V *de Finibus*, ait: « Inclinationes rerum et momenta temporum, » et Horatius, lib. I, epist. 6: « Certis momentis decedentia tempora. » Iursum Cicero, lib. VI, epist. 10 *ad Trebatium*: « Omnia, inquit, momenta (id est occasiones) observabimus, neque illum praetermitteremus tui juveni et levandi locum. » *Momentum* enim Grammatici deducunt a *moveo*; momentum enim, sive occasio, est quasi pondus rem movens et inclinans ad rem gerendam: hinc vocantur iudiciorum et rerum maximarum magna momenta, id est quae magnum pondus habent et efflecciam, ut res huc illucve inclinet. Sic et Sapientis, cap. xi, 23, dixit: « momentum staterae, » Graece *ζώνη*, id est inclinatio, motus, propensio staterae, sive bilancis. Sic vulgo dicimus: « Favor in aulis magnum habet momentum, parvum eruditio (1). »

Moraliter: Deus regnorum rerumque omnium vicissitudines, exordia, media et fines peragit suis momentis et opportuno tempore. Opportunitas enim rei gerendae magnum affert, tum momentum et pondus, tum facilitatem, tum decorem. Quod si ea desit, Deus procurat ut aditus thesauris sapientiae suae reconditos habet, quibus tacit ut omnes rerum temporumque successus invicem apposite neclantur, ac velut ansulae sibi invicem inserantur, ut catenam elegantem efflecciant. Quocirca Boetius, lib. IV *De Consol.*, prosa 6,

(1) Haec Rossmullerus: « Particulae apud Graecos haud raro conjunctionis loco ponitur, ut idem sit quod est. Quare vocis *καιρός* significatio vertenda est, *tempora*. »

providentiam docet esse seriem causarum rerumque in mente Dei, quae omnia suis neatat ordinibus miris arotisque, sed aereis nodis: veteres fatum appellaverunt. Stoiici enim fatum dixere esse praecedentium causarum subsequentiumque perplexionem quandam, et instar catenae connexionem. Verum quia hoc, utpote inclinabile et inevitabile, necessitatem inferre et libertatem voluntati hominis et angeli adimere censuerunt; hinc merito impii, imo fatui sunt, qui fatum vel fando usurpant. Audi S. Augustinum, tract. 37 in *Joan.*: « O si cor tuum non esset fatum, non crederes fatum. »

Ita Deus congrue et opportune fecit, ut regnum et monarchia Cyri et Persarum succederet monarchie Chaldaeorum; Dario deinde et Persis succederet Alexander et Graeci; his Romani, qui regnum Israel per Pompeium et Augustum, intrudens alienigenam regem Herodem, capite minuerent, et paulo post ob caedem Christi per Titum et Vespasianum delerent; ut ita abolito regno Israel et Iudaismo, succederet regnum Christi et Christianismus, cui Israel aggregabitur in fine mundi, idque opportune et congrue. Tunc enim militet Deus Henoch, ex quo quasi patriarcha prognati sunt Israelitae; et Eliam, qui fuit Judaeus, et propheta celeberrimus Iudeorum, cui proinde Christum annuntiavit, quasi eiv et prophetae suo credent Judaei, aequae ac Henoch, utpote patri et patriarchae suo.

Idem exemplo suo docet nos Deus, nimirum ut opportune omnia agamus, et occasiones rei bene gerendae studioso captemus, nec effluere sinamus. Nam, ut ait Cato,

Fronte capillata est, in tergo occasio calva,

ut, cum transierit, eam apprehendere nequeas. Et Ovidius:

Temporibus medicina valet: data tempore praesent,  
Et data non apto tempore vix nocent.

Phocylidis monitum fuit: « Occasioni obtempora, et noli spirare contra ventos; » Menandri: « Occasio legibus est potentior multo, et multarum rerum est causa: celerrime permutat res, et ipsa celerrime elabur et avolat; » Vegellii, lib. III *de Re milit.*, cap. xxvi: « Occasio in bello amplius solet juvare quam virtus; » Demosthenis, orat. *ad Leptin.*: « Parvae occasiones magnarum rerum causa existunt; » alterius: « Occasio anima actionum est; » Livii, lib. II, Decade 3: « Armatus intentusque his neque occasione tue desis, neque suam occasionem hosti des. » Sic qui versantur cum puellis, dant diem omni occasione tentandi se libidine; qui cum superbis, de fastu; qui cum gelosis, de gula; nam si vel fitum. « Plurimum illi concedas, inde plebet tibi funem; quem omni robore vix dirumpis. Antigonus Pyrrho ad bellum provocanti respondit: « Suam militiam non magis amorum, quam temporum esse: Pyrrho, si

Baptis-  
mus flumini-  
s, sanguinis,  
martyrii  
et aquae



nam vile suae tedium cepisset, satis multas ad iterum vias patere: » Ita Plutarchus in *Pyrrho*; Theistocles adolescenti qui occasionem neglexerat: « O adolescens, ait, sero quidem ambo, sed tamen sapere cepimus. » Ita Plutarchus in *Apoph.* Scipionis Africani dogma fuit: « Non esse pugnam nisi aut invitaret occasio, aut urgeret necessitas. » Ita Plutarchus in *ejus Vita*. Quocirca Gentilium prudentia maxime in opportunitate captanda enituit. Egregia Plinius, lib. XV, cap. XXIV: « Morus, ait, novissima omnium germinat, et tamen parit inter primas: ita qui tempore idoneum operantur rei conficiendae, etiamsi serius creperint, tamen maturius conficiunt. » Idem, lib. XI, cap. VI et X: « Apes parantur opus suum non statis diebus, sed quoties celli commoditas invitat: ita suo quoque tempore rapienda est occasio. » Denique S. Chrysostomus, lib. I *De Computatione*: « Sicut, ait, in corporibus et fistulis, nisi quis prius humorem influentem sistat, mali fontis non obstructo, incassum omnia facit: itidem et nos, nisi occasionem quasi fontem mali eaverimus. » Porro idipsum non tantum in factis, sed et in verbis dietis locum habet; verbum enim opportune prolatum plus efficit, quam mille importune. Vere Sapientis, *Proverb.* XXV, 11: « Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. » Christianus ergo haec sibi adaptet, et occasionibus omnibus ad bene agendum utatur, ut lucra caelestia adaugeat, quae quotidie miro augere potest, si occasiones capiet, uti capiat mercator occasionem negotiandi et miles incendi. Post hoc enim breve tempus et occasionem, non erit tempus nec occasio lucrandi.

8. SED ACCIPIETIS VIRTUTEM. — *δυναμιν*, id est potentiam, robur, vim, efficaciam, quae tanta fuit in Apostolis, ut reges, tyrannos, gentes feras et barbaras totumque orbem subegerint Christo, cum ipsi essent pauci, pauperes, rudes, ignobiles. Hoc est quod ait Christus, *Lucæ* XXIV, 49: « Ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedetis in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. » Praeclare S. Bernardus, serm. 83 *in Cant.*: « Opus virtute habes, inquit, et non quacumque, sed qua induaris ex alto. Ipsa enim, si perfecta sit, facile facit animum victorem sui, et sic invictum reddit ad omnia. Est quippe vigor animi cedere nescius pro tuenda ratione. Vel sic: Vigor animi, quod in se est, omnia ad rationem cogens vel dirigens, » etc. « Felix anima quae angelis spectantibus praebuit gaudium pariter et miraculum sui, ut audiret de se loquentes: quae ista quae adit de deserto deliciis affluens, innoxia super dilectum suum? Alioquin frustra nititur, si non innititur. » Et mox: « Quidni eam possibilia sint innitenti super eum qui in se est? Quante fidei vox: Omnia possum in eo qui me confortat? Nihil omnipotentiam tibi clariorum reddit, quam quod omnipotentes

faciunt omnes qui in se sperant. » Et inferioris: « Ita. Verbo innoxiam et indutum virtute ex alto, nulla vis, nulla fraus, nulla jam illecebra poteris vel stantem dejicere, vel subjicere donnantem. »

SUPERVENIENTIS. — Graece *ἐπιβήτης*, in aoristo, id est cum, vel postquam supervenerit. Prius enim datus est Spiritus Sanctus personaliter Apostolis, deinde existens in eis eosque inhabitans, suam virtutem et dona in eos transfudit; perinde ac sol, postquam ortus est, suos radios in orbem diffundit; de quo plura cap. II.

SPIRITUS SANCTI. — Quis, qualis et quantus sit hic Spiritus, dicam initio cap. II.

ET ERITIS MIHI. — « Mihi, » mea scilicet incarnationi, morti, redemptioni, resurrectioni, ascensioni caeterisque mysteriis quae hucusque peregi; *g. d.* Doceritis et iustificabimini me esse Filium Dei, qui pro salute hominum incarnatus et crucifixus sum, ac proinde me esse Salvatorem mundi, idcirco eos in me credere debere ut salventur, nec enim extra me est salus.

TESTES. — per miracula, per vias sanctificationis, per praedicationem, sapientiam et efficaciam non humanam, sed divinam, *g. d.* Vidistis, o discipuli, o filii mei, vitam meam, doctrinam audistis, spectastis mea miracula, itinera, labores, contradictiones, tormenta, mortem, crucem, resurrectionem, mox spectabitis meam ascensionem et missionem Spiritus Sancti: ubique vidistis meum in homines amorem et zelum, qui me oculo in terram et in crucem traxit: ille, testificamini, et docete haec in toto mundo, ut suam salutem ament et eurent, sicut ego amavi et curavi, ut me ipsos amantem redam: ecce ascendo, ut parem eis locum in caelo: suadete ergo, ut vanas terrae opes pompasque contemnant, ut timeant Dei iudicium et gehennam, ambient aspirantque ad caelum. Ecce quales et quanti hi testes Christo fuerunt.

Vide hic dignitatem Apostolorum, de qua praedare S. Chrysostomus, hom. *De S. Andrea*, quae extat apud Surium die 30 novemb.: « Nihil tale, inquit, unquam fuit, quale fuerunt Apostoli. Hi cum Dei verbi essent ministri, attraxerunt incarnatum illum, qui ut Deus figuram non habet. Secuti sunt ambulantes eum, qui ubique praesens est. Discubuerunt una cum illo, qui nullo loco circumscriptur. Ejus vocem audiverunt, qui verbo fecit omnia. Mundum ipsum lingua, tanquam sagena quaedam concluserunt. Circumierunt suis cursibus fines orbis terrarum. Errores ut zizaniam eradicarunt; aras ut spinas quasdam amputarunt: idola tanquam feras interfecerunt; demones ut lupos profugarunt; Ecclesiam ut sregem quandam collegerunt; orthodoxos tanquam frumentum congregarunt; haereses ut paras projecerunt; Judaismum tanquam fenum arefecerunt; Graecorum sectam tanquam stipulas quasdam igne combusserunt; humanam naturam cruce ipsa tanquam aratro quodam excoluerunt, et verbum

Extrema  
Apostolo-  
rum.

Dei ut sementem quandam sparserunt; ad summam, omnia illorum facta tanquam sidera quaedam effulserunt. Quamobrem clara voce illis dicebat Dominus: Vos estis lux mundi. Siquidem Orientem habet Christianus homo, illum qui e Virgine natus est: diluculum habet, eum qui baptismatis parens fuit; splendorem habet, Christi crucifixi gratiam; radios, admirabiles illas linguas; diem, futurum illud saeculum; meridiem, tempus quo in cruce ipsa mansit Dominus; occidentem, sepulcri habitationem; vespeream, brevem illam mortem; solis fulgorem, resurrectionem a mortuis. Vos estis lux mundi. Intue re astra haec, et illorum splendorem obstupescite. »

IN JERUSALEM. — Apollonius, vetus ecclesiasticus scriptor, ait Eusebius, lib. *V Histor.*, cap. XVIII, in fine; « meministi Thraseae cujusdam martyris, qui quasi ex traditione priorum se accepisse asseruit Salvatore precepisse Apostolis suis, ne ante duodecimum annum ab Hierosolymis discederent. » Sed hoc cum grano salis accipiendum; satis enim constat ex Actis, ob necem Stephani, quae paulo post Christi ascensionem contigit, dispersos fuisse Apostolos; ac eorum divisionem per orbis provincias ante duodecimum annum contigisse, multi Historici et Doctores docent. Nam S. Jacobum, qui ante duodecimum annum martyri occubuit, in Hispanias profectum, ibique evangelizasse constanter asserunt Hispanice Annales et vetustina traditio.

9. ET CUM HEC DIXISSET. — aliaque quae recensent S. Lucas, Mattheus et Marcus in fine Evangelii. Verisimile est Christum, finito prandio, Apostolos aliosque discipulos prius convocatos (quos 120 recenset Lucas, vers. 15) et Jerusalem per mediam urbem, Judaeis vi divina cohibitis, stupefactis et attonitis, eduxisse in montem Oliveti, ac ex itinere divertisse in adjacentem Bethaniam, ut ait Lucas, *Evang.* cap. XXIV, 50, ut valediceret Magdalene, Marthae et Lazaro, eosque secum pariter eduxisse, ut eis ascensionis suae visionem et consolationem imperiretur, utpote sibi amicissimis: ita Suarez, *III part.*, disp. LI, sect. 2. Quae omnia facile horam a prandio exactam significavit, antequam Christus perveniret in montem Oliveti ibique suis valedicens ascenderet. Quae fuerint colloquia suavissima et ultima Deiparae Matris et Christi, item amplexus ejus et discipulorum aliaque plura quae studio brevitalis laetel Lucas, contemplari possumus, enarrare nequimus. S. Augustinus, serm. 6 *De Ascens.*, qui est 179 *De Temp.*, ait Apostolos haec Christo dixisse (intellige corde potius quam ore): « Domine, quare nos derelinquis ascendens, qui nos elegisti in ripa praecedens? Domine, quando sumus verba tua super nos et farum omnium percepturi, et stillantis roantisque gratiae balsamum de tuis labiis ac faucibus libaturus? Aut instrue quo ascendis, aut ne deseras cum ascendis: quasi scoto benignitatis tuae remansimus in aperto nudati,

tanquam pupilli matris amplectentis pennato velamine destituti. Quando venies ad nos, qui redemisti nos? Mors tua fuit peccatum nostrum; sit ascensus tuus pignus nostrum: ne nimis absorpti morore mergamur, quos ex vasti de gemitibus inferorum. » Christum vero eis respondisse per angelos a se submissos: « Viri Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus qui assumpsit est a vobis in caelum, sic veniet, » etc. Unde serm. 7, hosce duos angelos vocat duos praetores et duos palatinos consolatores, ne remanerent trepidi piscatores. « Noster Ludovicus de Ponte, meditat. *De Ascens.*, pie et probabiliter meditatur Christum abeuntem in caelum, ut majorem sui fidem, spem, amorem et reverentiam discipulis impri-aeret, dedisse eis osculanda suas manus et pedes (ut tangeret sacra vulnerum in iis stigmata), ex quibus suavissimus odor fragrabat, quo illorum corda mire recreabantur et confortabantur; matri vero suae obtulisse etiam osculandum latus, quod in illud se abdere, in eoque cum Christo ascendere gestiebat. Discipulos ergo summo amore et reverentia manus et pedes Christi osculatos esse, uti osculata fuerat Magdalena ejusque comites mulieres, *Joan.* XXIX, 17, et *Matth.* XXVIII, 9.

ELEVATUS EST. — « Non subito raptus, » ut Elias et Henoch, « non furtim sublati, sed videntibus illis elevatus est, » ait S. Bernardus, *De Grad. humil.*, cap. I; idem, serm. *De Ascens.*: « Quid, ait, putatis, fratres, quantus dolor et timor irruerit Apostolica pectora, cum eum viderunt a se tolli et attoni in aera, non scalis auxilio, non sublevatum funibus, elsi angelico comitatu obsequio, non tamen fultum auxilio, sed gradientem in multitudine fortitudinis suae? » « Elevatus ergo a se suaque virtute per notam agilitatis, idque sensim et pedetentim, ut diutius pasceret oculos discipulorum intentum. Hoc enim significat Lucas, *Evang.* cap. XXIV, 50: « Et elevatus manibus suis, benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in caelum. » Ex quibus verbis liquet, primo, Christum elevasse

Primo, Christum elevasse manus, tum ut Deum oraret et invocaret ad benedicendum Apostolis; tum ut elevando et deprimendo, vel certe transversim collocando manus, ut fecit Jacob, *Genes.* XLVIII, 14, signum crucis efformaret, ut docet noter Grellerus, lib. III *De Cruce*, cap. XVI. Per crucis enim meritum omnem benedictionem nobis impetravit. Unde innotuit in Ecclesia consuetudo, ut tam in publicis et sacris Officiis, quam in privatis benedictionibus Praetorum, Sacerdotum, Sanctorum vel parentum, is qui benedicit, signum crucis efformet super eum quem benedicit; quam esse traditionem Apostolicam testatur S. Basilus, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. XXXVII.

Secundo, liquet Christum discipulis benedixisse, id est Patris opem et gratiam eis approbatum

Christus  
ascendit,  
quo  
deus?

Christus  
benedicit  
per  
signum  
crucis.